

BIBLIOTEKA  
SHTETIT

814-32

297

VIKTOR QURKU

*Bijtë  
e nënabë*

TREGIME

814-32

297

VIKTOR QURKU

# BIJTË E NËNAVE

Tregime



2135

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

## V E T E R A N I

Njeriu që po ngjitet në skenë quhet Mark Varfa. Ju them me bindje se atij s'do t'i mbushej mendja lehtë t'ju tregonte për trimëritë e tij në luftë. Mirëpo shokët e kulturës në rreth ia shtruan si detyrë dhe arritën ta shkëpusnin ca ditë, nga fshati. «Jo, — ngulte këmbë Mark Varfa, — s'kam kujt t'ia lë punët e rojës në pyll!»

Vetë fshati i tij s'mbante mend që Mark Varfa të ngrihej ndonjëherë të hidhte fjalë për bëmat e tij. Bëheshin dasma e kuvende, ngjanin lindje e vdekje, e njerëzit kthenin kokën nga luftërat e nga trimëritë, kujtonin e krenoheshin që s'e njihnin frikën e turpin kurrë. Marku ulte kokën i përhumbur në mendime. Kushdo që s'kishte pasur rastin ta njihte nga afër mund të merrte për trim këdo, por s'do t'i shkonte kurrë nëpër mend se një nga ata trima ishte pikërisht ai burrë i shkurtër e thatanik, që rrinte i heshtur, thujse s'merrte vesh se ç'bëhet në këtë botë të madhe.

Inspektori i kulturës në rreth i kishte telefonuar tri herë brenda ditës. Marku nuk ia kishte dhënë fjalën. Herën e dytë inspektori i kishte dhënë të kuptonte se puna e ruajtjes së pyllit natën s'ishte ndonjë arsye që qëndronte. Mark Varfa që nxehur dhe kishte mbyllur telefonin. Pastaj që kthyer në shtëpinë e tij ndanë lumit të bënte

një sy gjumë. Gjithnjë shtrihej disa orë para dite, sepse puna e tij ishte kryesisht natën. Mbështetur te jastëku, dridhte cigare pas cigareje dhe s'i hiqej nga mendja inspektori. Befas vuri re se dhoma ishte pastruar e rregulluar për bukuri dhe ndjeu se mbesa e vogël po i rritej. Mark Varfa e merrte çdo verë në fshat vajzën e djalit që kish-te oficer. Vajza qe mësuar aq shumë me gjyshin, sa harronte se në botë ka prindër që i zë merakun e i merr malli. Marku e merrte atë shpesh në pyll, i tregonte për kafshët e egra të pyllit, e mësonte të ngjitej degëve, e dërgonte burimeve. Kur vinte fundi i verës dhe nga qyteti vinte i ati ta merrte, vajza e vogël me ato dy gërshetat e shkurtra ia plaste të qarit në gjunjë të gjyshit. Mark Varfa i përkëdhelte flokët e i vështronte sytë e lotuar ngjyrë hiri, hundën pakëz të kërcyer dhe i dukej sikur shikonte veten në vogëli. Vajza ikte dhe ai mbetej vetëm gjithë dimrin. E shoqja i kishte vdekur para shumë vjetësh. Vetë ulej e ndizte zjarrin, vetë shkonte për ujë, vetë gatuate dhe vetë priste e përcillte shokë e miq. Dera e tij ishte gjithnjë e hapur. I kishte kaluar të gjashtëdhjetat prej kohësh, por, po të dëgjonte se dikush priste dru në një zonë të ndaluar, ose t'i kapte veshi një krismë të largët, ai shkonte më këmbë me kilometra dhe s'i ndahej kurrë atij që kishte shkelur ligjin. Fajtorët e kishin frikë e mbeteshin të habitur që u dilte papritur nga s'e prisnin. Ai nuk dinte të thërriste e të bërtiste, nuk bënte fjalë e gjyqe. Rojtari i pyllit ishte bindur se në botë s'shkon asgjë mbarë me të thirrura e me të bërtitura.

I vinte keq kur suferina ulërinte mbi drurët e hollë, që sapo kishin çelur, kurorat e luleve të pranverës. «Nga erdhe, moj e mallëkuar, tani!» — thoshte plaku Varfa nën zë. Tundte xhakëtën e vjetër në ajër, sikur donte ta

largonte atë të keqe të papritur të natyrës nga ai pyll, buzë të cilit kishte lindur e ishte rritur. Aty ai gjente djallërinë e hollë e vuajtjet e rënda, luftën e gjakun e shokëve, gëzimin e strehimit partizan e gëzimin e natyrës së gjallë e të përjetshme. Ai vente e vinte nëpër pyll me një dyfek krahëve. Diku ndalej dhe lëmonte me dorë ndonjë trung të goditur nga ndonjë sopatë e egër tinzare. I vinte keq si prej një plage dhe gjer në kasollen e vogël s'i ndahej mendimi për fajtorin.

Në një lëndinë të lartë, nga mund të vëzhgonte gjithë hapësirën, midis kulumbrish të kaltra, kishte thurur një kasolle të vogël. Ndodhte që s'kthehej fare në shtëpi ditën. Mësoheshin kokën nën çurlikimin e zogjve e nën fërfërimin e gjetheve. Dhe ashtu, me kokën në pëllëmbët e gjera, dëgjonte pyllin e madh tejmbanë, si një qenie të gjallë që merr frymë, qetësohet, lëviz e hepohet. Dhe ashtu e zinte një gjumë i lehtë si prej zogu. Lëvizja më e vogël e zgjonte, e ftonte të ngrihej më këmbë. Nuk rronte dot pa pyllin. Djali oficer i lutej shpesh të bashkëjetonin në qytet, po ai i tregonte atij fshatin. Në qoftë se shtetit s'i prishej punë, rruga ishte e hapur që të kthehej edhe ai në fshat, mendonte Marku.

Plaku po dremiste lehtë, kur në dhomën e dytë përdhese të shtëpisë hyri me një frymë mbesa e vogël. Ajo u lëkund njëherë të mos e zgjonte, po plaku hapi sytë.

— Të kërkojnë në telefon, gjysh! — i tha ajo, si e zënë në faj.

— Kush?

— Nga qyteti, më thanë.

Mark Varfa lëvizi njërin krah në shenjë kundërshtimi. Pastaj sikur u pendua dhe u ngrit. «Me siguri inspektori», — tha me vete. Balli iu rruadh. Shkoi duart nëpër

flokët e zbardhuar dhe i tha vajzës së vogël të shkonte të hante drekë, se do të kthehej shpejt.

Ishte palca e vapës, kohë zjarresh të mundshme. Megjithatë ai pranoi të nisej të nesërmen për në qytet. Iu duk e çuditshme që këtë radhë qe bindur aq lehtë. Mbase ngaqë e kishin siguruar se do ta zëvendësonin për gjithë kohën që do të mungonte (qenë marrë vesh me sekretarin e organizatës së Partisë, i thanë).

Kur shkeli në trotuar dhe u gjend mes zhurmës së qytetit, ndali dhe u vrenjt, se kujtoi pyllin. Po sikur ndonjë sopatë tinzare...

— E, mor lanet inspektor, ç'më bëre! — foli nën zë, gati duke psherëtirë dhe u nis ngadalë drejt pallatit të kulturës në qendër të qytetit.

Ja ku është në skenë. Rri si i mbërthyer në karrige. Salla ka rënë në heshtje. Konferencierja vërtitet në vend të zbulojë se ç'fshihet pas burrit që po i kullojnë djersë nëpër faqe. Jaka e këmishës së re, që i ka dërguar djali nga qyteti, i është bërë qull. Po duket sikur ai vetë nuk e ndien. E vetmja gjë që e mundon është përpjekja për të përballuar sytë e vëmendshëm të sallës. Herë pas here gjen një shteg shpëtimi, shkëputet duke u kthyer nga shoku i tij veteran, Mane Nishani. Mania rri në karrige shpenguar, sikur të jetë në dhomën e vet, dhe Mark Varfa duket se e mbledh veten. Por edhe kjo është e përkohshme. Ai ngul sytë në dysheme, lëviz dorën si të ngrirë mbi gjunjë dhe duket sikur thotë herë pas here:

«Ah, more lanet inspektor! Pse, pak veteranë ka qyteti, po vajte e më gjete mua?!»

Mark Varfa është si një minierë e thellë, e pasur, e pashtershme. Por, që të hysh në të, duhet të jesh i pregatitur. Ngado mund të hysh në botën e tij, veç jo nëpërmjet atij vetë, sepse ai do ta ndiente veten ngushtë,

nuk do të fliste fare për veten dhe ju mund të arrinit gjer atje sa të vinit në dyshim trimërinë e tij. Jua them me bindje të plotë, sepse e kam njohur nga afër dhe në mënyrë të çuditshme këtë njeri. Kam rënë një natë rastësisht në shtëpinë e tij...

Më kishte zënë nata jashtë. Mbjaj mend, ishte dimër. U ktheva prej rrugës në strehën më të parë që hasa. Pyeta ku e kishte shtëpinë Mark Varfa. I zoti i shtëpisë m'u lut të kthehesha në shtëpi të tij, se nëpër tërë atë kiamet s'kisha ku veja. Atë natë të paharruar mësova shumë prej tij për luftën e heroizmin partizan. Por unë nuk e dija se kisha shkëlur në pragun e shtëpisë së Mark Varfës. Kur e mësova, të nesërmen, u bëra me turp. «Sidoqoftë, më mirë», — mendova.

Mark Varfa tund kokën në heshtje dhe vështron nga konferencierja, sikur ta ketë vënë re për herë të parë që ndodhet atje. Vajza kthehet nga veteranët:

— Ju keni qenë të dy në një batalion gjatë luftës?

— Më të shumtën e kohës, — thotë Mane Nishani.

— Na tregoni, ju lutem, ndonjë aksion të përbashkët.

Mark Varfa shikon përpara sikur të pyesë sallën:

«Po pse, ka pasur aksione që partizanët i bënin veç, më kokë të tyre?» Pastaj kthehet nga shoku e duket sikur i thotë: «Epo, folu, o Mane!»

Mania tregon për djegie deposh me municione të armikut, minime urash, dhe befas ndalet, si ta pengonte diçka e pakapërcyeshme. Mark Varfa kthen sytë përsëri nga ai.

— Kemi bërë edhe ndonjë gabim, — thotë ai. — Në luftë e sipër...

Të gjithë bëhen kureshtarë e zgjasin kokën përpara, si për të vërtetuar se mos Mania kishte dashur të thoshte diçka tjetër.

— Çfarë gabime, more! — thotë papritur Mark Varfa me zë të lartë. Unë e kuptoj se ai tani mund të rrijë e të flasë me sallën si me një mikun e vet të vjetër.

— E shikoni këtë Manen këtu? — thotë Marku dhe ngrihet më këmbë. — Këtij i thonë Mane Nishani, se nishan është! — Dhe bën dy hapa përpara si për t'iu afruar më pranë dëgjuesve. — Njëherë, i thotë komandanti i batalionit: «Pa hidhu vrojto e zbulo ç'bëhet në fshatin kundruall. Të na sjellësh lajm shpejt.» Mania erë kish qenë e furtunë u bë. Kur, pas ndonjë ore, dëgjojmë ca pushkë Hë, thamë, e vranë! U ngritëm të dëgjojmë nga binin krismat. Pas ca shohim një njeri në rripat e fshatit. «Të jetë Mania, vallë? — thamë ne. — Çne, kur vjati e u kthye! Ai sapo u nis». Kur, ç'na shohin sytë! Vjen Mania me nja dhjetë pushkë në krahë. «Ne të dërguam për lajm, jo për pushkë, Mane Nishani», — i thotë komandanti.

«Ata të Ballit, shoku komandant, s'durohen, të zgjebosurit. Ishin shtrirë në një hije, hanin e pinin. S'm'u durua, të drejtën».

«Shpëtoi njeri?» — e pyeti komandanti rreptë.

«Njëri. S'e arrita, s'di nga u fsheh».

«Të lumtë për trimërinë», i tha komandanti. Po aty për aty mblodhi batalionin. E mbaj mend si tani. Aty e dënoi ashpër dhe e shkarkoi nga detyra si skuadërkomandant.

— Po pse? — pyeti një djalë nga salla me padurim.

— Po, more djem, — tha Mark Varfa, i qetë, — rrezikohej të zbuloheshim nga armiku. Njëri kish shpëtuar dhe mund të lajmëronte...

— Po si u bë pastaj? — pyeti një tjetër nga salla.

— Partizanët nuk zihen gafil. Partizanët marrin masa, more djem, — tha Mark Varfa dhe u ul.



Unë e kuptova se atij s'i pëlqente të tregonte se kish-te qenë ai që i pat kërkuar komandantit të arrinte, të gjente ballistin e shpëtuar, pa arritur te forcat armike. Po unë e dija mirë, e kishte bërë. Ishte varur rrëzë rrëpirave, kishte ecur përrenjve, ishte ngjitur faqes së një kodre me një frymë, kishte dalë në majë dhe kishte përgjuar pas shkëmbinjve...

Përpara shtrihej pylli i zi dhe i pafund. Çdo për-pjekje për të dalluar, goftë dhe një shenjë të vetme nje-riu, ishte e kotë. Në pyll shtigjet ishin të shumta, dhe ai kishte vendosur të zbriste përsëri përrenjve, të dilte në rrë-zë të malit, ku mbronte pylli. Po, pa arritur akoma në këmbë të malit, kishte ndërruar mendje dhe ishte kthyer e ngjitur në një kodrinë në thellësi të pyllit. Që andej kishte vrojtuar. S'ishte gabuar. Prapa, në mes të pyllit, kishte parë një shenjë të bardhë. «Qeleshja e tij» — kish-te menduar Mark Varfa. Qeleshja herë humbiste, herë shfaqej përsëri mes degëve të panumërta. Po pikërisht kur po bëhej gati të dilte përpara në shtegun nga vinte qe-leshja e bardhë, Mark Varfa kishte diktuar se ai kishte ndërruar papritur drejtimin, si një egërsirë që parandien rrezikun. «Prapa!» — kishte thënë Mark Varfa dhe qe sulur shigjetë nëpër pyll për ta arritur. Kur i ishte afruar dhe kishte njohur një nga krerët e tradhtarëve, kishte ndërruar mendje. «Jo nga krahët — kishte menduar dhe i kishte dalë përpara me armë në dorë...

— Trimat bëjnë edhe gabime, — tha xha Varfa, — se nganjëherë e kanë gjakun të nxehtë. Si t'ua bësh fri-kacakëve, nga ata të ruhemi!

Të gjithë vështrojnë të tërhequr pas tij dhe të habi-tur që ai njeri trupshkurtër, që aty më parë e kishte të vështirë të fliste, tani dalngadalë po afrohej e po u ta-konte të gjithëve.

— Me leje, — tha një i ri, andej nga fundi i sallës, duke u ngritur në këmbë, — kemi dëgjuar se nazistët kanë ardhur në krahinën tonë me forca të mëdha. Bashkë me ta këtu ka lënë kockat edhe nipi i njërit prej bashkëpunëtorëve më të afërt të Hitlerit... Mund të na tregoni gjë?...

— Po, këtu është vrrarë... — kaq tha dhe heshti.

— Xha Varfa, kemi marrë vesh se gjatë luftës të gjithë shokët ju thërrisnin «Kuço».

— Është e vërtetë, moj bijë, sepse atëherë kisha flokë dhe fytyrë si më të kuqe. Po tani, siç e shihni, jam zbardhur nga pleqëria.

— Thërrisnin njeri tjetër «Kuço» në batalion? — e pyeti ajo përsëri.

Mark Varfa nuk e nuhati dot në fillim dinakërinë e vajzës.

— Jo! — tha ai.

— Domethënë s'kishit! — përsëriti vajza në mënyrë triumfuese. — Ne kemi marrë vesh se nipin e bashkëpunëtorit të Hitlerit e ka vrrarë një «kuço», xha Varfa, — i tha vajza, e kënaqur, që më në fund kishte mundur t'i shkëpuste plakut të urtë e të thjeshtë përgjigjen e vërtetë...

Mark Varfa, i emocionuar, shkoi dorën nëpër flokët e bardhë. Salla u duk sikur u avit akoma më tepër nga ai. Ai rrinte para tyre si i zënë në faj. Nxori shaminë të fshinte djersët, por po e mbante kot në duart e rreshkura. Qëndroi një hop i menduar, me kokën gjysmë të ulur. Plaku e ndjeu se sytë e të gjithëve ishin mbërthyer tek ai dhe drejtoi trupin, duke i përpjekur të zotëronte sallën. Po vështrimi i mbeti në radhët e para, si i hutuar. Pastaj, dy pika lot nisën t'i rridhnin nëpër faqe...

— Kisha një shok të shtrenjtë, — tha i ngashëryer.

— E gjeta në majë të kodrës, të shpuar nga plumbat e armikut e nga thikat. — Mezi shqiptonte fjalët.

— Ia shpura nënës së tij në fshat, — vazhdoi ai. — Do të marrim hak, i thashë. «Të rroni ju, — më tha, — se djem ju kam të gjithëve...»

Dhe nisi të tregonte. Sa vente, zëri i tij kumbonte gjithnjë e më i fuqishëm. Të gjithë dëgjonin në heshtje, me sy të përqëndruar nga ai, e zemrat e tyre nisën të rrihnin më fort, tok me zemrën e tij...

## BIJTË E NËNAVE

### 1.

Plaka Darjelë kishte mbetur e ngrirë te frëngjia e shtëpisë. Mbështetur mbi këmbët që i dridheshin, e kërrusur, bënte përpjekjet e njeriut që me çdo kusht kërkon të shikojë me sytë e vet ç'bëhet jashtë. Thoshnin se në fshat po hynin partizanët.

Plaka ishte ngritur nga shtresat e varfra, akoma të ngrohta, pranë vatrës. Kishte muaj që lëngonte e sëmurë. Drihmat e sëmundjes së vjetër dhe kuisjet e nipit të vogël dyvjeçare te këmbët i shtinin në kokë mendime të hidhura. Kishte vendosur dorën e rreshkët mbi flokët e të nipit, që qëndronte me sytë e ngritur nga ajo. Tek qante, i dukej sikur i kërkonte asaj të pamundurën, dhe plaka s'do të mundej t'ia plotësonte dot kurrë. Ajo i përkëdhelte flokët pa e pasur mendjen aty. Sytë i kishte gjetkë. Vështronte tej frëngjisë së ngushtë, por asgjë. Çdo përpjekje për të parë përfundonte me një rënkim të mbytur. Ajo nuk arrinte të dallonte asnjë njeri, asnjë armë. S'dëgjonte asnjë britmë, asnjë kanosje, asnjë zhurmë. Drita e borës, që shtrihej tejmbanë, u shkaktonte kapitje të madhe syve të saj të mjegulluar nga pleqëria dhe sëmundja. Kapte aty-këtu vetëm konture të errëta kullash e drurësh. Kërrusej edhe më tepër pranë murit të kreshpët të odës.

Ndiente se ishte e verbër përpara një bote të panjohur, së cilës tani s'i jepte dot asnjë formë me mendjen e turbullt.

Djali s'ishte kthyer akoma prej mikut të tij në katundin fqinj. Ai kishte vajtur për të marrë hua një torbë misër. Kështu i kishte thënë asaj. Ku e kishte gjetur dhe ai atë ditë! Mos ndofta e kishin zënë dhe, ku ta dish, kishte mbetur atje, brenda katër mureve duke pritur kot?! Sytë e saj rrinin të palëvizshëm, të përqëndruar atje, në humbëtirën e bardhë, nga vinin njerëz që s'i kishte parë kurrë. U thoshnin partizanë. Djali i kishte thënë se ata ishin njerëz të mirë. Ai bile e kishte siguruar t'ëmën se partizanët luftonin kundër katilëve. Ata kishin vrarë në katundin fqinj katër kriminelë të popullit e pastaj i kishin vënë zjarrin kullës së bajraktarit. Ishte e vërtetë se një prej të vrarëve kishte qenë malësor, po ai i kishte pritur nga kulla me pushkë partizanët dhe kishte bërë një mijë të zeza në popull.

Zemra e plakës Darjelë nuk donte të pranonte asnjë arsye në ato çaste. Ajo po e priste të birin tërë ditën. Ai i kishte thënë të mos bëhej merak, po sidoqoftë njerëzit e bajraktarit, që i kishin lyer duart me gjak mbi malësorët e varfër, mund t'ia bënin të kegen edhe atij.

Plaka Darjelë bënte një mundim mbinjerëzor për të qëndruar më këmbë. Përpiqej mos dallonte gjë tej frëngjisë. Më kot. Përjashta bora kishte pushuar së rëni. Çuditërisht nuk po frynte më as era. Dhe asaj një çast iu duk se kishte mbetur e shurdhët.

## 2

Partizanët vërtiteshin ecejakë nëpër një shesh të bardhë. Bora e ngjeshur dhe e trashë i kishte zhdukur ku-

fijtë e sendeve në pjerrësinë e tokës. Ata venin e vinin sikur dimri të ishte diku gjetkë dhe jo në atë fshat kufitar. Po dimri ishte i pranishëm kudo, edhe në kapotat e tyre, në supet ende të pashkundura mirë, të ngarkuara prej rrugës së gjatë. Kishin bërë orë të tëra më këmbë. Dhe ja tek loznin e gaztoheshin njëri me tjetrin, sikur lodhja të ishte diçka që qëndronte tej trupit të tyre, tej duarve, që lëviznin si të donin të dëbonin dimrin. Komandanti i batalionit e dinte se në këtë fshat kishin behur dikur sërëbët. Por kjo ishte një kohë e largët, shumë e largët, që para Luftës së parë. I kishte mbetur vetëm borës të zbriste nga qielli e të ulej mbi oborre, kudo, gjer në pranverën më të vonë. Ndonëse gjer te muret e kullave nuk kishte arritur gjer atëherë asnjë zhurmëri lufte, kishte vjete që malësorët pyesnin dhe vinin dorën si strehë, vëzhgonin që nga majat e larta të shkëmbinjve se mos diku larg shfaqeshin ushtritë që po luftonin. Vetëm fjala (për sulltanët për mbretërit, për prijësit, për gjeneralët dhe kumandarët) që, ngjitur gjithmonë gjer në kullën më të largët. Ajo kishte hyrë në çdo portë, në çdo skutë, në çdo tru njeriu. Banorët e fshatit as që mund t'i përfytyronin gazetatat si ishin. Po fjalët kishin bërë punën e vet si dhjetëra gazeta të padukshme që qarkullojnë gojë më gojë. E ata njerëz me kapota e me yll në ballë, që lëviznin tani pa pushim para syrit të frëngjive, kishin arritur atje më parë se të dukeshin përballë tyre në njëshkolonë. Shumë djem të fshatit kishin muaj që kishin ikur nga shtëpitë dhe ishin bashkuar me partizanët. E shumë banorë të fshatit u kishin dalë partizanëve përpara dhe i kishin pritur me gëzim. Po mbi kokat e disa banorëve që qëndronin akoma te frëngjitë vërtitej zëri i reaksionit:

Partizanët kanë mbetur të uritur zgavrave të male-

ve», — këlthiste zëri. Ky zë i ngjante krrakitjes së një korbi të zi. Korbi vërtitej te dritaret e vogla dhe vinte rrotull në hapësirë. Partizanët e kishin goditur për vdekje, po zëri prej korbi prapë këlthiste:

«Partizanët do t'i hajë ky dimër. Ata janë verbuar nga komunistët. Ata ia kanë shitur shpirtin djajve e enden maleve duke shkatërruar...».

Korbi vinte rrotull e përpiquej të ulej diku, patjetër të ulej. Njerëzit në kulla nuk donin ta dëgjonin, ishin lodhur duke e dëgjuar aq vjet, po ai klithte përsëri.

Herë shfaqej në trajtat e bajraktarit të ikur, herë në trajtat e vojvodës që s'dihej ku ndodhej, e herë në trajtë të priftit. Ku ishte prifti? Banorët s'dinin gjë të saktë. Thoshnin në Shkodër. Përse ta merrte atë udhë të gjatë dimri? Si ishte e mundur? Korbi klithte prapë. Njerëzit nuk donin ta besonin atë klithmë. Ata dëgjonin larg një krismë pushke, shumë krisma pushkësh, dhe korbi i gjakosur klithte pa fuqi në ajër e binte diku larg. Ata s'e shihnin. Ata dëgjonin vetëm një zë që thoshte se partizanët janë bijtë e Shqipërisë dhe luftojnë gjermanin e tradhtarët. Ky zë rritej, forcohej dhe kumbonte tej-embanë hapësirës. Ai përplasej në male dhe jehona kthehej përsëri mbi kulla.

«Partizanët janë bijtë e lirisë!».

Banorët, te frëngjitë, vështronin jashtë fytyrat e qeshura të partizanëve.

Ata ishin po aty, po ashtu si më parë. Nga ajo masë njerëzish në lëvizje, gjer te kullat arrinte një zhurmë e gëzueshme, që ngrihej nëpër hapësirë mes bredhash të lartë. Te partizanët kishin shkuar tanimë shumë malësorë.

— Këto kanë përhapur ata nëpër katund! — po thoshte një malësor, i vrenjtur, siç dukej kryetari i këshillit.

— Maskarenjtë! — shfrynte komandanti i batalionit.

Dhoma ku ishte vendosur shtabi ishte e gjerë dhe e ulët. Kapelet dhe qeleshet e bardha gati preknin trarët. Para komandantit qëndronin i zoti i shtëpisë, kryetari i këshillit dhe tre malësorë të tjerë. Dukej sikur prisnin nga çasti në çast veç një urdhër, që t'i lejonte të veprojnë kundër gjithë të këqinjve.

— Po a e dinë që Shqipëria po çlirohet nga partizanët? Shqipëria po bëhet e lirë. Trimat e saj, që i udhëheq Partia, po i japin grushtin e fundit fashizmit! — pyeti dhe sqaroi si për vete komandanti. Fytyrën e parruar prej ditësh e ktheu nga dritarja. Nëpërmjet saj dukej pjesa më e madhe e katundit. Vështronte malin, që lartësohej mbi fshat me përmasa gjigante. Ky gjigant kishte mbetur atje i palëvizshëm, nën tufane erërash e borërash shekullore. Po t'i thyheshin këmbët këtij gjiganti, ato pak shtëpi të vogla do të mbeteshin në gojë të shpellave e të honeve. Po mali qëndronte atje më këmbë që nga krijimi i dheut.

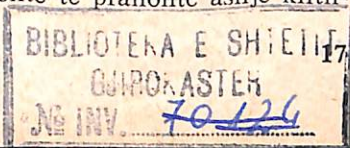
Të nesërmen, pa gdhirë, batalioni duhej të gjendej në qafën më të djathtë të atij mali. Atje do të takohej me forcat e tjera të brigadës. Urdhri ishte i prerë. Prapa qafës fillonin tokat e Jugosllavisë. Ata s'kishin qenë kurrë në ato vise. Në mëngjes herët do të niseshin drejt qafës, prapa së cilës, diku tutje në thellësi të tokës së huaj, ata do të fillonin përsëri përleshjen me nazistët, që vazhdonin të mbanin të pushtuar fqinjët. Herë pas here ata ktheheshin, vështronin nga qafa, sikur prapa saj të mos qe lufta, në të cilën ata do të futeshin për jetë a vdekje. Nuk kishin veç trupin e tyre të mbështjellë me kapota të vjet-



ra. Disave u dukeshin xhaketat e arnuara nën kapotat e grisura. Mendimi se do të ndaheshin nga atdheu, mendimi se këto ishin pëllëmbët e fundit të tokës amtare po hynte e po depërtonte dalngadalë në tërë qenien e tyre. Si një dashuri e thellë që fle e patreguar, e pashprehur me fjalë dhe që pret një çast të shpërthejë para ndarjes, ashtu po ngrihej një dallgë e papërmbajtshme gëzimi. E kaluar në qindra prova të mëdha, kjo dashuri e thjesh-të dhe e madhërishme, ja ku derdhej e pakapshme! Të lidhur dorë për dore, partizanët hidhnin valle, këndonin këngë trimërie, kapeshin me njëri-tjetrin për beli, koloviteshin, mundeshin, rrëzoheshin, qeshnin, rrukulliseshin mbi borë dhe qeshnin përsëri me tërë mushkëritë. Shumë malësorë kapeshin me ta dhe u rrihnin supet me gëzim. Zërat humbisnin, duke u shkrirë me të qeshurat, me këngët. Jehona e tyre shtrihej gjer në kullën më të largët të katundit, përplasej pas mureve, depërtonte brenda konakëve të heshtur. Fëmijët kureshtarë bënë hapa drejt dyerve, zbrisnin jashtë, pa kuptuar mbështeteshin tek avllitë. Pastaj tundnin duart me gëzim dhe fillonin të kërcenin edhe ata. Po ende fytyrat e disa malësorëve kërkonin sekretin e asaj gjallërie të gëzueshme. Pushkët dëshmonin se ata njerëz me fytyra të çelura nuk merreshin vetëm me lodra. Ata loznin e zbaviteshin tamam sikur të ishin djemtë e fshatit. Rojet partizane, nën degët e breddhave, herë pas here ktheheshin nga shokët, fërkonin duart dhe lëshonin ndonjë thirrje të gëzuar. Dhe tani, edhe nga kullat më të largëta ishin gati të lëshonin thirrje të gëzuara, të dilnin e të futeshin vetë në ato lodra çapkëne, që mbaronin me të qeshura në kupë të qiellit. Po përsëri, si nëpër mjegull, si një jehonë e rëndë, mbi kokën e ndonjë malësori ushtonte akoma klithma e korbit të zi.

Zemra e malësorëve s'donte të pranonte asnjë klith-

2135



më, asnjë sharje, asgjë të keqe. Nuk kishin frikë. Jo! Gjithçka mund ta pushtonte zemrën e tyre, por vetëm frika ishte një gjë e huaj. Ata nuk e dinin, ekzistonte ajo, vallë, apo ishte diçka e trilluar prej njerëzish të dobët? Në varfërinë e shkëmbinjve, ku ishin lindur e rritur brez pas brezi, ata e kishin mbajtur kokën gjithmonë të papërkulur. Thoshnin se disa muaj më parë bajraktari e kishte thirrur një malësor të vobekët e i kishte thënë se ai paskësh qëlluar prej frikamanësh e i kishte punët keq me të parin e katundit.

— Jo! i kishte thënë malësori.

— E pse atëherë flet për trimni të atyne komunistëve që janë mshefë guvë më guvë me femna?...

— Kam ndigjue.

— E çka ke ndigjue?

— Që ata s'janë mshefë, por luftojnë së bashku me motrat e tyne.

— E kush të ka thanë?

— E ju kush ju ka thanë, zotni bajraktarë se ata janë ashtu si thoni ju?

— Ashtu, e! — kishte vrenjtur vetullat bajraktari. — A s'e di ti, se kush jam unë?

Malësori ishte kthyer e kishte ikur. Thoshin se ai kishte parë në kullë të bajraktarit e në kishë armë gjermane. Po, po gjermane! E gjermanët thyheshin prej partizanëve. Thuhej se kishte mbetur veç Shkodra e paçliruar akoma...

Po banorët në fshat të vet s'kishin parë as italianë e as gjermanë.

— Çfarë? Armë gjermane?! — pëshpërisnin ata me njëri-tjetrin. — Në kullë të bajraktarit? Në kishë?

Pas një jave trupin e malësorit e kishin gjetur në katundin fqinj, të shpuar me thika. Në fytyrë i kishte

ngjirë gjaku. Bajraktari kishte thënë se e kishin vrarë komunistët.

Partizanët vazhdonin të lëviznin të gëzuar përpara kullave prej guri...

4

Mbi borë u shfaq larg një figurë e zezë. Ecte aq ngadalë, saqë partizanët kthyen kokën dhe po e vështronin të gjithë të habitur. Figura avitej ngadalë, e kërrusur.

— Grua! — tha njëri.

— Ecën duke u mbështetur në shkop! — tha i dyti.

— Jo shkop! — tha një i tretë.

— Pushkë! — ndërhyri dikush.

— Ç' thua, more! — ia priti një partizan i vjetër.

— Plakë, plakë! — foli dikush me zë të lartë.

— Ku shkon, vallë?

— Ajo mezi ecën.

Plaka ngulte shkopin në borë, si për t'u siguruar se mund të kalonte. Sa më shumë afrohej, aq më shumë i jepte trupit lart, duke bërë përpjekje ta mbante drejt. Kokën e mënjanuar e mbante gjithnjë lart. Vështrimi i saj, sikur të ishte mësuar me çdo gjë tokësore dhe me atë grumbull partizanësh, dukej sikur vërente një mendim të vetin mes qiellit e tokës. Partizanët e vështronin me habi. Kur u afrua disa metra larg tyre, ajo ndali dhe hodhi sytë e përqëndruar mbi grumbullin. Rrathët e xhubletës hapeshin e mbylleshin duke formuar rreth trupit të saj disa si këmbana të vogla.

Mjaft të lëvizte pakëz ai shkop, që qëndronte si një gjuhëzë kambane te këmbët, dhe nga çasti në çast thua do të fillonte të kumbonte ajo vetë e tëra mes asaj qetësie. Syve të habitur të partizanëve po ua zinte ven-

din keqardhja, tek shihnin trupin e saj kockë e lëkurë dhe fytyrën e zverdhur krejt. Por koka e mbajtur lart dhe sytë që vështronin drejt tyre, e shuanin aty për aty keqardhjen dhe linin kureshtjen. Ç'kërkonte, ajo plakë, që sikur ishte ngritur nga varri dhe qëndronte para tyre si statujë e palëvizshme?! Ajo hodhi një hap përpara dhe dëgjoi një zë:

— Hajde, nënë!

Ajo u ndal përsëri, si e mbërthyer në vend dhe u përpoq të dallonte kush foli.

— Hajde, nënë, hajde! — tha prapë komisar i kompanisë dhe bëri drejt saj.

— Kumandarin! — thirri plaka, hijerëndë, dhe lëvi zi shkopin si për t'i thënë atij që i kishte folur se ai ishte njëlloj me të tjerët dhe ajo nuk kishte punë me të.

— Ma të madhin! — përsëriti plaka.

— Zenel! — thirri komisar i dhe e vështronte plakën me habi. — Partizan Zeneli, çoje këtë nënën te komandanti!

Plaka po e vërente, pa ia ndarë sytë, djaloshin që po dilte nga grumbulli. Edhe partizan Zeneli, tek po afrohej drejt saj, ia ktheu me një vështrim nga koka gjer te këmbët dhe çau përpara. Plaka u nis ngadalë pas tij, me kokën lart. Partizanët e përcillnin me sy dhe secili e kishte zili ato çaste Zenelin. Zeneli çaponte përpara pa folur. Plaka e kishte ulur pak kokën. «Ku e ka armën!» — mendonte. Vështronte shpatullat e gjera të partizanit dhe pallton ushtarake të tij, që asaj i dukej e errët. «Ku e ka armën?» Zeneli ecte tani i shkujdesur duke vërshëllyer lehtë. Përpara dukej vetëm muri anësor i shtëpisë, ku ishte vendosur komanda. Një mur i vjetër, kushedi që nga ç'kohë! Drita e borës e tregonte akoma më të vjetër. Shtëpia që e njerit prej malësorëve që kishin dalë e ki-

shin pritur partizanët kur kishin hyrë në fshat. «Kudo ka njerëz të mirë, — mendonte Zeneli, — kudo...»

Zeneli kujtonte nënën. S'e kishte më. I kishte vajtur lajmi në mal se shtëpinë ia kishin djegur gjermanët dhe nënën ia kishin vrarë përpara shtëpisë që digjej. «Ku e ke djalin,» e kishin kërcënuar ballistët që ishin me ta. «E ku ta kem, — u kishte thënë ajo, — atje ku është gjithë Shqipëria e kam! Po ju ku jeni?».

E kishin shtyrë e hedhur përtokë dhe i kishin vënë zjarrin shtëpisë. Ajo u kishte thirrur: «Katilë, katilë» E kishin qëlluar.

Zeneli po ecte i menduar dhe me mëngë të kapotës po fshinte djersët e ftohta. Pastaj u ndal. Ktheu kokën.

— U lodhe, nënë?

Ajo e vështronte në sy, pa folur. Zeneli mblodhi supet. U kthye dhe eci përpara. «Kushedi ç'hall ka!» — mendonte. Herë pas here ai kthehej dhe e vështronte. Plaka ndalej përnjëherë.

Para shtëpisë së vogël, ku ishte vendosur shtabi, para palave të flamurit të kuq, ai pa një tog partizanësh, të grumbulluar rretheqark. Ai eci drejt pemës, duke dëgjuar copa bisedash. «Paskan zbritur malësorët», — mendoj.

— Kena hjekë tepër, zhveshun mes dimnit, uritun... Unë e vrava majorin nazist me dorën time, mu në mes të sheshit, po dilte nga vetura... Çka me thanë, bre burra, jam marrue prej gzimit, kur çliruem qytetin prej xhermanit! I hidhshim kapelat në kupë të qiellit. Këndojs hin burra, gra, fëmijë.

Zeneli trokiti. Trokiti përsëri dhe shtyu derën.

— Vdekje fashizmit! — tha.

Të gjithë kthyen kokat.

— Liri popullit!

Komandanti diç po shkruante ulur në qoshe të vatrës.

— Shoku komandant, një plakë kërkon të takohet, — i tha Zeneli.

I zoti i shtëpisë u zgjat te dritarja e vogël të vërente përjashta. Pas tij zgjatën kokat edhe dy të tjerë. Të gjithë mblodhën supet.

— Me mua? — tha komandanti. — Le të vijë!

Zeneli u kthye përnjëherë. Pastaj te pragu doli i zoti i shtëpisë. Në qoftë se njeriu mund të besojë në një mrekulli, ishte pikërisht ajo pamje që e bëri atë të fërkonte sytë. Ai mund të besonte çdo gjë në botë, po të shihte te dera e shtëpisë Darjelën e Nikajve, ishte e pabesueshme. Veç të tjerash, ai e dinte fort mirë se plaka kishte gati një vit që rrinte shtrirë, pa kaluar as obrrin. Por ja, ajo vetë, me pamje hijerëndë, po vinte drejt tij! Ai kishte mbetur me dorë të zgjatur përpara dhe s'gjente fjalë që të thoshte. Ndërsa ajo, sikur ai të ishte një send i zakonshëm, e la prapa dhe hyri krenare në dhomën e gjerë. Gjithë sa ishin, u ngritën në këmbë, në heshtje.

Plaka, duke i matur një hop me sy prej derës, u nis pa folur drejt anës tjetër të vatrës. Kaloi pranë dy malësorëve, që po i hapnin rrugën të shtangur, dhe vajti qëndroi në qoshk, sikur ai të ishte i vetmi vend i denjë për një grua që ia njihnte vlerat vetës dhe që ato duhej t'ia njihnin edhe të tjerët. Tek qëndroi në këmbë, i hodhi një vështrim kryelartë dhomës së gjerë, të ndriçuar nga zjarri. Pastaj i ndali sytë përballë, nga e ftonin të ulej. Njerëz po si ata që kishte parë përjashta. S'kishin as grada mbi supe.

Ajo u drodh nga mendimi se mos e kishin ngatërruar. Ku ishte i madhi i tyre? Balli iu vrenjt akoma më shumë.

— Ulu, nënë! — i tha dikush, që ishte përballë. — Qetësohu!

— Due kumandarin tuej! — tha ajo.

Në atë çast u çel dera dhe në dhomë hyri me një frymë një malësor i ri, me fytyrë të zbetë.

— Prisni pak! — i tha zëvendëskomisari.

Po malësori i ri, që kishte dalë nga grumbulli i partizanëve, s'e dëgjoi zërin mbrenda dhomës.

— Nanë! — thirri ai me një zë të mekur dhe u avit me hap të shpejtë drejt saj. Ajo e kapi për supesh, si për t'u bindur se nuk i kishte humbur sytë dhe se ai që qëndronte përpara saj nuk ishte tjetërkush, po djali i saj, Martini.

— Çka asht me ty, nanë! — mezi tha ai. Po asaj i kishin humbur fjalët, e duart iu lëshuan. Në tëmthet dhe në gjithë fytyrën e zbetë të saj mavijonin damarë të thellë. Komandanti dhe zëvendëskomisari vështruan njëri-tjetrin si për të gjetur një shpjegim në gjithë atë pamje që i kishte lënë të tronditur.

— Nanë, këta janë shokët tanë, nanë... Të kam thanë...

— E di...

Asaj iu var koka mbi kraharorin e të birit. Supet nisën t'i fërgëllinin dhe gjithë ajo madhështi e mëparshme, ajo hije e rëndë dhe krenare iu zbeh. Trupi i saj u këput si një gjethe e lehtë. E mbajtur nga krahët e fuqishëm të të birit, ajo ra pa fuqi mbi qilimin që qe shtruar për miqtë pranë vatrës.

— Nanë! — tha djali me një zë ankues. — Foli komandantit!

Po nëna s'dëgjonte më asgjë. Komisari hoqi pallton e vjetër ushtarake, iu afrua plakës dhe ia hodhi mbi supë.

Kur u përmend, nënë Darjela pati përshtypjen se po zbardhte.

Përtej frëngjisë mbrëmja që ulur mbi borën e ftohtë dhe përpiquej të vendoste mbi të errësirën e natës. Ajo lëvizti kokën për të parë më mirë se ku gjendej. Atë çast ndjeu një dorë të lehtë, që mbante mbi ballin e saj një leckë të lagur. Sytë e plakës u shkëputën nga trarët e shtëpisë së vet dhe u rrotulluan mënjanë. Ajo pa një yll të kuq fare pranë dhe ca flokë që vareshin gjer mbi supet e saj të mbuluara. I mbajti atje gjatë, si për t'u siguruar se sytë s'e gënjenin. Vajzë, bile e re.

— Partizane? — mezi foli plaka.

— Po, nënë!

— E çka ban ti me partizanët?!

— Luftoj, nënë, për liri.

— A mundesh ti me ba luftë?!

Zhurma e derës e ndërpreu fjalën e vajzës. Pastaj filluan të kërcisnin shkallët. Dikush po ngjitej lart. Plaka me mundim të madh ngriti kokën.

— Shoku komandant, — u dëgjua që lart. — Armët gjermane që gjetëm në kishë e në kullë të bajraktarit i shpërndamë.

— Rojet?

— U vendosën.

— Postat?

— Si urdhëron!

— Le të flenë, atëherë, partizanët.

Plaka u ngrit përgjysmë, dhe partizania i vuri te krahët një jastëk të rëndë. Ajo hodhi sytë rreth e qark.

— Nuse, moj!

Nusja po mëkonte djalin në djep.

— Ku asht Martini?



— Lart, nënë, me komandantin!

— Me komandantin?

— Po! — i tha partizania.

— Po a kanë zjarr, moj nuse?

— Mos u bëj merak, moj nënë, qetësohu, — i tha partizania.

— Po a kanë me hangër?

Plaka mbylli sytë, e sfilitur. Nëpër shkallë u dëgjuan hapa të lehtë. Në odën e zjarrit hyri komandanti, zëvendëskomisari dhe djali i saj, Martini.

— Mirë, më mirë, — tha partizania, — grua e fortë!

Ata u afruan që të tre. Plaka çeli sytë dhe vështronte e habitur. Po ato fytyra që kishte parë.

— Qetësohu, nënë, mos e mundo veten! — thoshnin fytyrat e njohura. Ata u ulën në anën tjetër të oxhakut.

Martini u ngrit dhe futi dru në zjarr. Plaka i vështronte komandantin dhe zëvendëskomisarin, thua pa asnjë shprehje në fytyrë.

— Kush asht i madhi? — tha ajo pas pak.

— Ja, nënë, — tha i biri.

— Ju sajdistë zoti, or voca!.. Çfarë s'kanë ndigjue veshët për ju!

— E dimë, nënë — i tha zëvendëskomisari. — Ju kanë gënjyer.

Plaka psherëtiu. Pastaj i vështronte prapë dhe pyeti:

— Asht e vërtetë se bajraktarin e kanë vra?

— E vërtetë! — tha komandanti.

— Ai ish i parë... Ai kish miq të fortë...

— Ai kish miq ata që na kishin shkelur atdhenë, nënë.

— Ai kish miq italianët, gjermanët!..

— A thue!

— Po, nënë!

— Po, nanë, — tha Martini, që qëndronte akoma në këmbë. — Ai ish lidhë me ta dhe ti e di çka kena hjekë prej tij...

— Dhe e kanë vra? — pyeti prapë ajo.

— E vramë, — tha komandanti. — E kapëm të gjallë dhe ja, kjo vajzë që shikon e mbuloi me turp katilin.

Partizania uli pak kokën. Plaka e vështronte sikur para saj të zbulonte një gjë të pamundur.

— Qenke trimneshë, mój bijë! — i tha plaka dhe u zgjat t'i shtrëngonte duart. Partizania u afrua dhe po i shkante dorën rrotull krahëve.

Plaka i dha trupit përpara dhe u ngrit më këmbë.

— Nuse! — thirri. — Shtroje sofrën për trimat. — Pastaj u kthye me fytyrë nga miqtë. — Më keni gëzue, bij, e keni gëzue këtë plakë.

Plakës Darjelë po i zbrisnin lot gëzimi nëpër rrudhat e fytyrës. E partizanët ndofta në ato çaste sillnin ndër mend motrat, fëmijët anembanë atdheut të çliruar.

Martini iu afrua s'ëmës.

— Nanë! — i tha. — Ti s'do të kesh merak për mue? Do të shkoj me partizanët.

— Ti!

— Po, nanë!

Plaka i vështroi komandantin dhe të tjerët me pamjen e njeriut që thotë se tani ishte e denjë t'u përgjigjej për gëzimin që i kishin sjellë. Ndjeu se kishte ku të mbahej. Të mbahej fort! Lotët iu prenë përnjëherësh. I biri e përqafoi.

— Të priftë e mbara, bir i nanës! — tha ajo.

Dhe u ul ballë për ballë bijve me krenari.

## VAJTJE — ARDHJE

Qielli kishte shkundur borën e fundit mbi male. Partizani i vogël zbriste tatëpjetë kodrës. Ndiante se ajo borë s'do të përsëritej më atë vit në malet përreth. Në luginë ujërat e lumit po zbrisnin si nga një thellësi e padukshme dhe shkumëzonin mbi gurë me zhurmë të gëzueshme. Vështroi malin e mbuluar me borë, fshatin rrëzë tij dhe u përpoq edhe një herë të kapte me sy shtëpinë e vet. Më kot. Ajo ishte fshehur pas kodrës. Hoqi pushkën dhe çantën nga supet dhe i vuri mbi gurë. Shkopsiti kapotën e tij të vjetër, u përgjunj, mori ujë në grushte dhe e vështroi sikur mbante në duar një gjë të çmuar. Diku nga gëmushat brambullitën një tufë mullenjash. Pastaj një tufë harabelësh i fluturuan me rrëmbim mbi kokë, duke cijatuar. Partizanit iu varën duart pa kuptuar dhe ujët iu derdh mbi këpucët e përbaltura. Vetëm tani e pikasi se këpucët i ishin bërë qull nga stërkalat që shkumëzonin.

Kishte një vit që s'e kishte parë vendlindjen. Ishte gati të thërriste nga malli. Filloi të fërkonte qafën e djer-situr dhe u kujtua se kishte marrë vetëm dy orë leje nga komandanti. Vuri kapelën në kokë, mori çantën dhe u nis me hapa të shpejtë drejt urës prej druri. Qëndroi mbi të dhe, duke lëmuar me duart e ashpra kangjellat, vësh-tronte një tufë delesh në livadhin pranë. Zbriti urën dhe po ecte ngadalë mes rrepush të zhveshura. Vetëm kur

kujtonte se para muzgut duhej të ishte në çetë, shpejtonte hapat.

«Komandant, — i kishte thënë ai. — Erdha gjer në derë të shtëpisë, — dhe i kishte treguar fshatin përballë, — Më lejo të hyj brenda. Kam vetëm nënën atje...»

Dhe ja tek lehte qeni në oborr! Qeni iu sul i egërsuar, thujse do ta shqyente. Partizani i zgjati duart miqësisht, sikur do të takonte një shok të vjetër, me të cilin s'qe parë prej kohësh. Qeni i egërsuar sakaq u kthye i zhgënjyer, u rrotullua dy herë, tundi bishtin dhe u ngrit e mbështeti dy këmbët e përparme mbi supet e tij. Partizani e përqafoi dhe i përkëdheli qafën e butë. Qeni lehu në shenjë miqësie. Teksa i fërkonte qafën e hollë, partizani vuri re se te pragu i shtëpisë s'po dilte njeri. U avit ngadalë, duke prekur me dorë stivën e druve anës murit dhe duke vështruar te dritarja e vetme e shtëpisë përdhese. Qeni i vente nga pas dhe lehte. Ai trokiti në derë dhe priti. Trokiti përsëri dhe rregulloi kapelën me yll që i kishte rënë mënjanë. Në fytyrë i hipi një ngjyrë e kuqe.

— Nënë! — thirri dhe shtyu derën.

Qeni lehu përsëri me fytyrë nga mali i zbardhëlluar prej borës së marsit.

— Nënë! — thirri përsëri dhe u gjend në mes të dhomës, e cila u mbush me kumbimin e zërit të tij. Qeni futi kokën brenda dhe lehu dy herë me fytyrë nga trarët e dhomës së gjerë. Djali e kuptoi se nëna s'qe brenda. «Sidoqoftë do të jetë diku afër», mendoi. Preku me duar stivën e rrobave ndanë murit, përkëdheli fustanin e nënës, varur në mur, dhe shkoi te dritarja. Jashtë degët e fiqve lëkundeshin nga era. Njëpër gurë kishte marrë hov bari i ri. Ai shkoi gishtërinjtë nëpër fytyrën e mbuluar me djersë, dhe vështroi përsëri nga dritarja. U kthye dhe vetëm kur pa gjurmë balte mbi qilimin e vjetër, u kujtua se duhej të zbathte këpucët. Pa orën.

— Vonë, — tha. — Sa shumë qenkam vonuar rru-gës! — Dhe filloi të lëvizte nëpër dhomë, duke sjellë ndër mend komisarin.

«Kushedi si ndodh. Merre këtë orë të batalionit. Mund të të duhet.»

«Shoku komisar, — i kishte thënë ai. — S'ka ç'më duhet ora. Ne, fshatarët, e matim kohën me diellin.»

«Në orën gjashtë të jesh në batalion,» — i kishte thënë komisari.

Ora shënonte pesë e dhjetë minuta. Ai kaloi pragun e shtëpisë dhe doli në oborr. Vuri re se qeni s'ishte gjëkundi, dhe shtëpia më e afërt ishte mjaft larg. Ç'të bënte? Era që frynte nga mali i përshkoi trupin e djersitur. Partizani vështroi rrugën.

«Ku të ketë vajtur nëna?» — mendoi dhe u kthye përsëri te pragu. Tani të gjitha sendet brenda në dhomë në sytë e tij kishin marrë pamjen e tyre të zakonshme. Në oxhak zjarri përshëndriste ngadalë. I erdhi ndër mend ajo natë e largët, një vit më parë, tek rrinte në vatër pranë zjarrit që bubullonte. Nëna i bënte petulla dhe e porosiste të kishte kujdes, se ishte ende i vogël.

Tek vente e vinte nëpër dhomë, ndjeu për të parën herë se qe rritur. U zgjat të prekte trarin dhe i ra disa herë me dorë i gëzuar. Vështronte sendet e dashura të shtëpisë dhe sepse iu dukën të vogla. Pastaj u afrua te dollapi i vetëm në kënd të dhomës dhe e hapi. Në të ishin po ato enë, po ato trasta të vogla mielli. I preku me radhë dhe padashur mbylli sytë. Enët, trastat dhe çdo gjë kishin mbetur bosh. Mbylli sytë përsëri duke dashur të harronte, por qe e pamundur. Dhe iu kujtua se edhe ai kishte një ditë e një natë pa ngrënë. Vetëm atëherë i vajti mendja te çanta që mbante akoma mbi shpinën e djersitur. Lëvizi pushkën dhe, pa e hequr atë nga supi, mori çantën ngadalë. E zgjidhi. Që andej nxori disa galeta, një

racion bukë të tharë dhe një kuti mishi, nga ato që u kishin zënë armiqve. Me gjithë dëshirën e tij, para se të ikte, për t'ua ndarë shokëve, komandanti kishte dhënë urdhër të prerë, për ta marrë me vete racionin, përndryshe nuk lejohej të nisej.

Partizani i vendosi të gjitha në sahan. Pastaj mbylli dollapin, futi çantën në xhep të kapotës dhe drejtoi trupin. Pa orën. Ishte vonë, tepër vonë. Pa edhe një herë rreth e rrotull dhomës me kujdes, sikur të kërkonte mos ishte gjëkund nëna, dhe u nis.

Kur doli te dera, u kthye edhe një herë nga muret e shtëpisë dhe foli sikur të kishte përpara nënën.

— Së shpejti do të kthehem me fitore!

Zbriti dy shkallët e ngushta dhe po ecte ngadalë nëpër oborr. Po aty për aty pa qenin që vraponte që larg dhe mori me mend se pas tij dikush vinte. Eci me hapa të shpejtë dhe u gjend në krahët e sëmës.

— Bir, sa më qenke rritur! — i tha ajo, ndërsa atij i shkanë dy pika lot gëzimi nëpër faqe. Dhe ashtu, pa kuptuar, ajo e mori me vete. Vetëm kur u gjend përsëri te pragu, ai i tha me keqardhje se s'kishte kohë të rrinte.

Nëna e vështroi.

— Mos u bëj merak, nënë!

Ajo e vështroi përsëri dhe e mori për dore si dikur, kur ishte fëmijë. Kur hynë në dhomë, nëna u shkëput, nxori nga futa një grusht lakra, i vendosi në tepsi dhe pastaj shkoi te sënduku i vjetër i nusërisë. Diçka po kërkonte me ngut. Që andej nxori një fanellë leshi, e mbështolli me kujdes dhe u kthye nga i biri.

— E ka bërë nëna për ty.

Pastaj i futi dorën në xhep të kapotës, nxori që andej çantën dhe futi në të fanellën. Djali ndenji më këmbë aq kohë, sa e ndjeu se brigjet me një hap nuk mund të kapërceheshin ...dhe iku fluturimthi.

## SI U TALLËN PLEQTË E FSHATIT ME BEUN

Pleqve të fshatit u kishte zënë veshi se në fshat të tyre po ngjitej Aranit beu. Meqë këmba e tij s'kishte shkelur ndonjëherë në vend të tyre, u menduan t'i bënë një pritje «të nderuar». Shumë nga ata s'deshën të delnin fare nga shtëpitë e ta shihnin me sy, po xha Nuriu, një plak i gjatë e mendjehollë, shkeli derë më derë, me shkopin e tij prej druri thane. Duke picërruar njërin sy, i thoshte secilit:

— Dil, more, shpejt, mos humb rastin të shohësh si është veshur allafirënga!

Beu kishte kryer studimet një jetë të tërë në Itali dhe, sipas fjalëve të xha Nuriut, ishte gjynah të mos dilnin t'i gëzoheshin një «patrioti» të madh, që kishte lënë qimet e kokës mbi librat e Duçes e mbi pjatat me makarona. Beu kishte ndërruar dhe emrin, e kishte kthyer Renato. E, me të thëna e me të dëgjuara, ai i kishte zët gjithë ata «injorantë», që u shkiste padashur goja dhe e thërrisnin Aranit. Po, mbi të gjitha, thoshte xha Nuriu, ata duhet ta kishin për nder (fjalën e fundit xha Nuriu e theksonte me zë të lartë, duke ngritur shkopin prej thane përpjetë), që një bej si Araniti kishte marrë mundimin e vinte vetë (mbi kalë) në një vend që s'e kishte parë as me dylbi.

Xha Nuriut s'ia prishte kush.

Kali i bardhë i beut ndali te rrapi, në mes të fshatit. Beu kërceu lehtë e me elegancë në tokë dhe u vu të vësh-

tronte malin përballë, si një pamje të madhërisme, që sytë e tij s'e kishin parë askund në botë. Dhe, ndërsa një nga tre sejmenët që e shoqëronin lidhi kalin te një rrënjë e rrapit, Aranit beu u kthye dhe vështroi nga grumbulli i vogël i njerëzve përballë. Bëri ngadalë disa hapa përpara dhe u buzëqeshi burrave, që rrinin ulur mbi gurë, në të përpjetën e sheshit.

— Tungjatjetani, burra trima!

— Tungjatjeta, trim! — ia kthyen burrat.

Beu mori zemër dhe u afrua akoma më shumë, i ndjekur nga sejmenët me qylafë të bardhë në kokë. Qëndroi disa hapa larg, gjithnjë duke buzëqeshur lehtë. Ndërkaq pleq të tjerë vinin ngadalë-ngadalë, duke trokitur shkopinjtë nëpër gurët e udhës. Ata uleshin dhe zinin vend pranë shokëve. I fundit erdhi xha Nuriu. Pa u ulur, ai vuri dorën si strehë dhe vështroi fushën e vogël, që zverdhonte poshtë fshatit, dhe tha:

— Do të kemi bërëqet të mirë sivjet.

Beu qëndronte më këmbë dhe padashur ktheu kokën nga fusha.

— Ç'e do, — tha tjetri, — më duket se po bie sëmundja prapë!

— Kemi marrë masat sivjet, mos u bëni merak, — tha një i tretë.

Xha Nuriu u ul dhe, pasi ndezi cigaren, pyeti:

— More shokë, nga e kemi këtë zotërinë?

— Sikur s'është nga vendi ynë! — tha një plak.

Sejmeni i parë lëvizi nga vendi dhe u mat të thoshte diçka, por Aranit beu e vështroi shtrembër. Pastaj ai u kthye nga pleqtë:

— Keni të drejtë, more burra, të mos njihemi. Me këto kohë që jetojmë tani...

— Allah, allah, ç'kohë që kanë ardhur! — tha xha Nuriu, si të qe në pikë të hallit.



Pleqtë e vështronin si një njeri që do të ndërronte kohët me një lëvizje të dorës.

— Po s'keni faj ju, more burra! Ju keni qenë gjithnjë njerëz të mikpritjes e të besës.

— Kemi qenë dhe jemi! — iu kthye xha Nuriu. — Po zotrote s'na the se kush je.

Sejmeni i parë doli përpara dhe u mburr.

— Sot keni nderin të dëgjoni mikun tuaj e të gjithë shqiptarëve, Aranit beun.

— Kë? — pyeti xha Nuriu dhe vuri dorën te veshi, si për të dëgjuar më mirë.

— Bej Aranitin! — tha prapë sejmeni.

— Kë? — pyeste një tjetër.

— Bej Aranit Kolën!

— Ranit Lolon? — pyeste dikush.

— Aranit, more!

— Aranit Lolon, — bërtiste tjetri.

— Lolon? — pyeste dikush.

— Lolon?

— Epo, ashtu thuaj!

Pleqtë pyesnin njëri-tetris me zë të lartë dhe vinin dorën te veshi. U bë një zhurmë kaq e madhe, sa beu u kthye nga sejmeni dhe iu kërcënua, sikur fajin ta mbante ai mbi shpatulla. Sejmeni u kthye i vrenjtur nga dy të tjerët dhe këta të fundit nga kali i bardhë, lidhur te rrapit. Beu, pa ç'pa, liroi kravatën dhe zbërtheu me delikatesë kopsat e xhaketës dopjopet. Ishte ngrysur në fytyrë, po s'e jepte veten.

— Dëgjoni, — tha beu, më në fund. — Unë erdha këtu, sepse e di që kam të bëj me direktun e këtyre shtëpive stërgjyshore. Mes jush ka burra të nderuar, që mund t'i dalin zot jo fshatit, po gjithë vatanit...

— Filloi! — tha një plak nga mesi i grumbullit.

— Çfarë? — pyeti një tjetër.

— Të hedhë vickla kali...

Beu bëri sikur s'dëgjoi gjë dhe këmbënguli në qëllimin e vet, për të cilin kishte ardhur.

— Kam dëgjuar se shumë kalamaj nga tuajët janë gënjyer dhe kanë marrë malet, partizanë, thonë. Mjerë ata, po mjerë dhe ju, që ju kanë lënë shkretë! Në qofshin ata kokëkrisur, se, helbete i kanë buzët me qumësht, po ju kush jeni, që të mos çajnë kokën fare për ju? Ju jeni direku i shtëpisë, për flamur, ju...

— More, po e teptoi shumë ky kali me vicklat! — tha një plak.

— Gjersa është lidhur për tagji, atë punë ka, po lëreni, — tha xha Nuriu.

— Dëgjoni, dëgjoni, bej efendinë! — tha një i tretë.

— Për baba Fetanë, na ke prekur në zemër! — i tha një plak, që rrinte këmbëkryq në krye të grumbullit. Plaku nisi të shfrynte hundët fort mu përpara këpucëve të lustruara të beut, duke mërmëritur nëpër dhëmbë: — Na ke mallë-ngjy-er, bej!

— Si s'kemi pasur fat ta dëgjojmë më parë zotërinë e tij! — tha një tjetër, me zë të lartë.

Filloi të ngrihej përsëri një zhurmë mes radhëve të pleqve. Por xha Nuriu goditi gurët me shkop me sa fuqi që pati, u ngrit më këmbë dhe bëri që zhurma të pushonte.

— Bej efendi, kisha edhe unë një pyetje, se zotrote je i kënduar e di t'u japësh xhevap të gjithëve. Desha ta pyesja zotërinë tënde se nga e di që djemtë tanë s'janë marrë vesh me ne që kanë dalë partizanë.

Aranit beu vështroi gjoja i qetë, por këtë radhë e ndjeu thellë që qe treguar kokëfortë në dëshirën e tij për t'i bërë për vete atë grusht pleqsh, që tani po drejtonin

kurrizin mu përpara hundës së tij flakë të kuqe. Nxori shaminë dhe u mundua ta kalonte pyetjen qetësisht.

— Po ja, me të dëgjuar e me të parë...

Atëherë xha Nuriu zgjati mjekrën përpara, e vështoi drejt në sy dhe i tha hapur:

— Po, meqë qenka puna kështu, atëherë na lejo t'i themi zotërisë sate se ne kemi dëgjuar sagllam që ti je dobiç!

Sejmenët vështruan të zotën e tyre, që dukej sikur i kishte rënë damblaja papritur dhe iu hakërruan xha Nuriut. Pleqtë u ngritën përnjëherësh duke trokëllirë shkopinjtë e duke thirrur:

— Dobiç!

— Dobiç!

Aranit beu s'mbajti mend se ç'tha më. I ndihmuar nga sejmenët, që vështronin të frikësuar, u drejtua për te kali, duke u kërcënuar se do ta shihnin me kë kishin të bënin, pastaj nxori revolen, shtiu në ajër dhe qëlloi kalin me thembër:

Pleqtë qeshnin me qesëndi.

## MARGA E VOGËL

Kishte ardhur pranvera. Kulpri i njomë në oborrin e shtëpisë së Gjinajve lëshonte aromë të këndshme. Po Marga e vogël s'e kishte mendjen tek aromat e pranverës, po maleve të larta, te vëllai dhe motra partizanë. Donte të ishte atje tok me ta. I vinte rëndë që nëna i përsëriste gjithnjë se ishte e vogël. Ajo po ecte në të pesëmbëdhjetat, dhe pesëmbëdhjetë vjet s'janë pak për të qenë në radhë me shokët.

Zjarri s'po merrte flakë. Vatra ishte shtruar me bal-të të re të kuqe. Marga po i frynte zjarrit, po shkarpat e njoma nuk donin të ndizeshin. Ato lëshonin një tym të kaltër, që i verbonte sytë. Ajo fërkonte sytë me kurrizin e dorës dhe vihej t'i frynte përsëri zjarrit me gjithë bulçitë.

— Margë! — u dëgjua nga jashtë.

— Urdhëro, nënë!

— A e mole dhinë?

— Po.

— Shko për ujë në krua!

— Ja, tani, nënë.

E ëma po gatuante bukë. Në darkë do të vinte korrrieri ta merrte për ta çuar në mal, te partizanët. Marga e vogël gëzohej sa herë që shihte në prag të shtëpisë korrrierin; ai qe pothuaj në një moshë me të. Dhe Marga

qe gati të ndërronin vendet, të nisej vetë atje, pa marrë parasysh as natë, as rrezik. Donte medoemos të ishte me shokët... I dukej sikur kishte mbetur vetëm.

Kroi i fshatit qe larg. Atje gjeti disa gra të moshuara, që prisnin radhën. Ato po tregonin se natën qenë dëgjuar pushkë në pyll. Marga s'kishte dëgjuar gjë. Po si nuk i kishte thënë gjë e ëma? Apo edhe ajo s'kishte dëgjuar?

Vuri kotruven e rëndë nën sqetull dhe shpejtoi për në shtëpi. Një rrëke e hollë iu var mbi fustanin e zbardhëlyer prej basme të vjetër. Arriti me një frymë te lesa e oborrit dhe që andej i thirri s'ëmës.

— Ç'ka ndodhur?! — u habit e ëma.

— Ke dëgjuar gjë ti natën? — e pyeti Marga.

— M'u bënë si pushkë, më të gdhirë...

— Kështu thonë, — tha Marga dhe ra në mendime.

— S'besoj, — tha e ëma, — gjermanët janë larg.

Atë çast përtej avllisë e dëgjua një zhurmë këpuçësh. Të dyja dolën me vrap te dera. Në oborr po hynin njëri pas tjetrit tre vetë.

— Partizanë! — tha Marga, e gëzuar.

— Bijtë e nënës! — thirri nëna duke gufuar dhe u doli përpara.

— A je, si je?! — i tha i pari dhe i dha dorën. Pastaj, pas tij ia zgjatën edhe të tjerët. Nëna u uroi e gëzuar mirëseardhjen dhe i futi brenda në dhomën e vogël përdhese.

— Jemi këputur! — tha i pari.

— Ja, tani ju shtron nëna.

Mori qilimin e vetëm që kishte dhe po e shtronte me ngut.

— Jemi dërrmuar fare! — tha i dyti.

— Të keqen nëna, uluni, mos rrini më këmbë!

— O, si na janë bërë këmbët e shkreta! — u qa i treti dhe u ul pas dy të tjerëve.

Nëna vuri re se dy të parët s'kishin kapelë.

— Ju shtitë natën? — i pyeti ajo.

— Ne!

— Ratë gjëkundi në përpjekje?

— Dhe në ç'përpjekje! Me forca të mëdha...

— Me ballistë?

— Me një ushtri të tërë gjermane! — tha i pari.

— Hajde luftë që kemi bërë, hajde! — tha i dyti.

Nëna u habit. Ajo e dinte se forcat gjermane s'kishin arritur në territorin e fshatit. Nga kishte dalë tërë ajo ushtri papritur e pakujtuar?! Ajo i vështroi të porsaardhurit me vëmendje. Vetëm njëri i kishte këpucët pak të përbaltura. Mirëpo pylli ishte gjithë baltë. Dy të tjerët ishin të mbërthyer me ca uniforma të reja. Pushkët i kishin lënë në fund të këmbëve dhe po dridhnin të qetë cigare. Marga kishte qëndruar në mes të oborrit, dëgjonte dhe po i vështronte herë pas herë përmes derës së hapur. Nëna u kthye nga ajo, sikur të kërkonte shpjegim. Marga mblodhi supet.

— T'ju ngrohë nëna pak ujë të shpëlani këmbët? — u tha ajo.

— S'kemi kohë! — tha njëri prej tyre. — Kemi punë të ngutshme!

— Pak raki, të harrojmë lodhjen!

— Kemi dy ditë që s'kemi futur gjë në gojë!

— Po ç't'ju bëj unë e varfra! — tha nëna, duke parë me bisht të syrit fytyrat e tyre të ngjallura.

— Pse, kështu priten partizanët? — u ankua i pari. — Ne po bëjmë luftën për ju, kemi kokën në torbë, kurse ju...

Atë çast përjashta vërtiti keci i vetëm.

— Kecin! — u hakërrua i pari.

— Hajde, shpejt, kecin! — u hakërrua dhe i dyti. — T'u shpiem edhe shokëve mish!

Nëna u kthye përsëri nga e bija. Zemra i thoshte se këta njerëz nuk ishin të tyre. Ajo pa që e bija po ia bënte me shenjë. Doli menjëherë.

— Shtroju atë pak raki që ke! — i tha Marga në vesh.

E ëma e pa me inat.

— Shtroje, dëgjomë mua këtë radhë!

— S'më duken të mirë këta njerëz! — tha e ëma.

— Mbaji me muhabet! — i tha Marga ngadalë, dhe iku me të shpejtë.

Zbriti kodrën me një frymë dhe ra te fqinjët më të afërt. Pas pak ajo u kthye me raki, me djathë e me hudhra. Tre të huajt ia shtruan me të pirë. Pas pak filluan të shanin djathin, pastaj fshatin, që s'dukej mikpritës. Pas fshatit shanë pyllin dhe natën, që i kishte nxjerrë në atë vend të lig. I pari i tyre, i dehur, e pyeti gruan plakë që qëndronte më këmbë:

— Ka zot kjo shtëpi?

— Si nuk ka! — i tha nëna.

— Po s'po na e zënë sytë! — tha ai, duke kruar me njërën dorë hundën e skuqur, kurse tjetrën, me gotën e rakisë, e zgjati nga shokët. Po dora po i dridhej dhe gjysma e rakisë u derdh mbi sofër.

— Mos ma lëndoni atë plagë, — u tha gruaja. — Burri më ka vdekur... ka kohë... Ia kam zënë vendin vetë!

Tre të huajt ia plasën të qeshurit. Pastaj filluan të merrnin nëpër gojë e të shanin gratë.

Nënës po i dridhej gjithë trupi nga urrejtja.

— Duan të vijnë dhe në luftë, pale! — thërriste njëri me zë të lartë. — Lufta është për trimat, për burrat është lufta, për ne! — Dhe rrëkëlleu përsëri gotën plot.

Atë çast te pragu i derës nëna pa Margën që po ia

bënte me shenjë. Sakaq doli jashtë pa u vënë re. Donte ta dërgonte për të lajmëruar, po, pa kapërcyer mirë prapë, pas së bijës vuri re disa fshatarë me fytyra të zemëruara. Marga e vogël vuri gishtin në buzë që ajo të heshte.

— Rrëmbeju armët! — i tha ajo.

Nëna u kthye.

— Ç'bëhet me kecin! — bërtiti i pari.

— Ja, tani! — u tha nëna dhe u hodh me vrik mbi armët, në qilim. Atë çast te dera u shfaq Marga me pushkën e vjetër të t'et në dorë. Pas saj nxituan me një frymë katër fshatarë, të armatosur edhe ata.

— Duart lart! — thirri Marga.

Ballistët në fillim u platitën të ngrirë në vend.

— Duart lart, të fëlliqur! — thirri përsëri Marga e vogël. Duke ngritur lart duart që u dridheshin, të tre ballistët brofën në këmbë. Marga, me armën shtrënguar në duar, i detyroi të ecnin përpara. Ata u çapitën ngadalë duke u lëkundur sa nga njëra anë në tjetrën. Në sheshin në mes të fshatit ballistët i priste gjyqi i popullit.



## BIJAT E NËNPREFEKTIT

Atë mbasdite vapa ishte e padurueshme, por e shoqja e nënprefektit e kishte hedhur freskoren mbi karrige. Ajo hipte e zbriste shkallëve, duke urdhëruar shërbëtoren plakë që të pregatiste takëmet e pritjes. Burri i kishte lajmëruar se do të kishin për drekë një mysafir tepër të nderuar, që kishte ardhur në nënprefekturën e largët për inspektim të posaçëm. E shoqja mësoi edhe hollësi të tjera për të.

Vajza e tyre, Havaja, bënte ç'bënte, dilte në ballkon me një trëndafil në dorë dhe i ngulte sytë rrugës. Pasi kishte veshur e zhveshur nja shtatë fustane, kishte gjetur më të përshtatshmin, atë me ngjyrë rozë. Ajo vente e vinte nëpër dhomë e korridor, duke ngritur e duke ulur zërin në një këngë, të cilën ia kishte mësuar mësuesi plak i muzikës, i vetmi mësues i tillë në nënprefekturë. Mësuesi plak kishte hequr një vit për t'i mësuar asaj dy këngë sevduje, megjithatë, në fund, ia kishte mburrur të atit, që kishte një vajzë të rrallë. Gjynah, që s'e kishte dërguar në Itali a gjetiu për ta bërë artiste!

Me trëndafilin shtrenguar në kraharor, si në një film dashurie që kishte parë së bashku me t'ëmën javën e ramazanit, Havaja po vallëzonte përpara pasqyrës veneciane.

*I dashur, sa të dua,*

*Ta dish, ti je për mua...*

Po kënaqësinë ia prishi e ëma. Ajo e vështroi nga koka

në këmbë, shpërvoli buzët dhe po e tallte që s'kishte fare gusto. Si kishte vajtur e kishte zgjedhur fustanin rozë, kur i kuqi e tregonte më të re e më elegante?! E bija përplasi këmbët në dysHEME dhe iu kthye s'ëmës me të qara:

— Ah dhe ky babai! Kopraci i djallit! Vajti në Zhe-novë dhe s'më solli një kostum veror ngjyrë violet!. Oh, ta dish, moj mama, sa shumë më shkon me ngjyrën e sy-ve!. Vajti e më solli byzylykë të qelbur. . . uf, nga ata mban edhe ajo shtrembaluqja me hundë të shtypur e prokurorit.

— Lëre tani babanë! Inati të prish fytyrën, moj yllkë e mamasë!

Havasë, tek zhvishte fustanin rozë, iu bë sikur di-kush po kalonte nëpër oborr. Gjysmë e zhveshur, shpej-toi te dritarja. Një qen, djalli e di nga, kishte kapërcyer në oborr.

E ëma iu sul shërbëtores me të shara. Pastaj iu kthye së bijës:

— Shpirtkë e mamasë, mos u bëj nevrrike se të ikën bukuria. Buzëqesh, shpirtkë e mamasë buzëqesh!

Havaja afrohej e largohej nga pasqyra, por të gjitha llojet e buzëqeshjes nuk i pëlqenin.

— Mirë se na erdhët! — përsëriste ngadalë, duke ka-pur lehtë me majën e gishtave fundin e fustanit. — Mirë se na erdhët! — Ushtarak është, moj mama? — pyeti pa-pritur t'ëmën.

— Çne, moj, t'u bëftë mamaja ty!

— Uf, ushtarakët i kam zët! S'i shoh dot! S'kanë pi-kë elegance! — u llastua e bija para pasqyrës, duke i ma-rrë erë trëndafil. . .

Befas nga dhoma tjetër u dëgjua një ofshamë e gjatë. Pas pak kërciti dysHEMEJA. Filluan të përpiaseshin kë-

mbët e dikujt. U dëgjua zëri qaraman i një femre. «Hapeni!». Pastaj dera gjëmoi nga grushtat.

— Hapeni derën!

Ishte motra e madhe, e kyçur.

— Të keqen, rri urtë! — iu lut Havaja.

— Mirëpo pëllëmba u përplas akoma më fort për dere. Doreza ngrihej e ulej me forcë.

— Të keqen, xhan i motrës, do të të gjej një burrë të mirë, mos! — iu lut përsëri Havaja.

— Jo, ti gënjen, pse s'të njoh unë ty, zuskë! Hape derën!

— Aman, mos!

E madhja, që ishte rreth 30-vjeçe, i binte derës tani më me të dyja pëllëmbët, fort. Mobiljet dhe shkallët e drunjta që të zbrisnin në katin e parë, dridheshin dhe lëshonin një zhurmë të mbytur. E ëma, që kishte zbritur poshtë, i shfrynte shërbëtores plakë, që ishte ulur e dëgjonte. Pastaj, duke ngritur fustanin e gjatë gjer te këmbët, u ngjit me të shpejtë shkallëve duke gulçuar, me frikë se mos vajza e madhe shqyente derën. Sa herë që vinin mysafirë jo të zakonshëm, atë e kyçnin për t'u ruajtur nga gjithfarë skandalesh.

Kur pa Havanë, që kishte rënë në minderin përballë pasqyrës dhe po qante e lebetitur, e ëma u bë bishë. Me hapa të vendosur iu afrua derës, që gati po shkallmohej, dhe ulëriu me zërin që i mbeti në fyt.

— Do të të nxjerr lakuriq nga shtëpia, dëgjove, të nxora rrugëve!..

Matanë derës diçka prej qelqi u përplas në dysheme me forcë dhe u bë copë e thërrime. Pas pak, si nga një thellësi e largët, u dëgjuan dënesa, që ndërpriteshin herë pas here nga fjalë pa kuptim.

E ëma kishte zënë kokën me të dyja duart, në mes të korridorit të gjerë.

Kur erdhi mysafiri i lartë, kishte rënë mugëtira e mbrëmjes, dhe Havaja nuk pati mundësi të shikonte që nga ballkoni se në ç'ngjyrë e kishte ai kostumin. Ajo dalloi vetëm siluetën e tij dhe zërin e të atit, që diçka po i shpjegonte. Ajo ndiente bezdi nga vapa, nga fustani që i rrinte shtrënguar në kraharor dhe nga mizat që i vërtiteshin akoma rreth fytyrës së larë me kolonjë. Duke pritur më këmbë prapa derës, përgjonte të kapte shenjën e s'ëmës për të nxjerrë kafënë. Mirëpo ajo kishte kthyer krahët dhe seç dërdëliste papushuar, pa u përmendur fare se e bija priste jashtë.

— Hevi! — thirri nënprefekti.

E shoqja u ngrit më këmbë. U hap dera dhe hyri Havaja me tabaka në dorë. Ajo shikonte me sytë poshtë; dukej sikur u buzëqeshte gotave me limonadë.

— Ime bijë! — tha nënprefekti.

Inspektori ngriti kokën nga Havaja dhe zgjati dorën. Në gojë i shkëlqeu një dhëmb floriri. Havaja vajti dhe qëndroi në këmbë, pranë s'ëmës. Nënë e bijë përkëdhelnin njëra-tjetrën me vështrime të përvuajtura dhe pastaj vështrimet ia kthenin mysafirit të nderuar. Nga kuzina kishte hyrë një valë arome mezeshe e gjellësh të freskëta, që inspektorit po i ngacmonin hundën dhe stomakun. Ktheu limonadën. Oreksi për të ngrënë iu shtua edhe më shumë. E rrëkëlleu edhe nënprefekti. Pastaj inspektori u ankua për vapën e padurueshme. E shoqja e nënprefektit filloi të tundte freskoren lehtë, mu përpara gushës.

— Vapë e padurueshme, — tha ajo.

Inspektori çliroi kravatën e zezë, dhe Havaja nxitoi të çelte dritaren. Syri i stërvitur i tij vuri re se në atë dhomë, ku të gjitha orenditë binin erë shije të vjetër demode, ajo vajzë me fustan të modës së fundit dukej si një përjashtim. Ai nënqeshi lehtë dhe u kthye të falënderonte nënprefektin, që po i bënte komplimentet për

shkathësinë që kishte treguar për të zbuluar të palarat e zotit prefekt. Pastaj mori një pamje serioze dhe, siç dukej, hë për hë, s'i pëlqente të bisedonin për punë shtetërore.

Atë moment një mizë kaloi ngadalë mbi tavolinë, përpara inspektorit. E shoqja e nënprefektit ngriti dorën me delikatesë dhe e goditi me crashkë. Miza e trullësuar u këput dhe ra në gotën e inspektorit.

— Na falni, — tha nënprefekti dhe i bëri me kokë së bijës ta hiqte.

— Na falni shumë, zoti inspektor! — përsëriti e shoqja.

— Na falni jashtëzakonisht! — tha Havaja.

— Ju lutem, ju lutem! — pëshpëriste ai.

Havaja i vuri përpara filxhanin e kafesë.

— Eh, mos na e vini re, zoti inspektor. Ne këtu jetojmë si në fshat, — tha e shoqja e nënprefektit.

— Ju jeni të sojit e të oxhakut! — tha inspektori.

— Posi! — tha nënprefekti, kryelartë. — Ne jemi derë e parë.

Aromat që vazhdonin të vinin nga kuzina e ngacmuan akoma më shumë stomakun bosh të mysafirrit. Ai u vrenjt kur pa përpara filxhanin e kafesë që lëshonte avull. Po aty për aty ngriti kokën me flokët e lëmuar e të lyer me brilantinë dhe kapi Havanë tek rregullonte fustanin te kraharori. Vështrimet u takuan në heshtje. Atij iu kujtua padashur dhoma e tij në Tiranë, me atë rrëmujën e përhershme dhe ajo italiánka e fundit flokëlëshuar, që i pëshpëriste në shtrat, teksa i krihte me gishta flokët e zinj, se ishte burri më i bukur që kishte njohur. Havaja gati fluturoi nëpër dhomë dhe doli. Inspektori u shqetësua përnjëherë nga mendimi se mos servirnin përsërishte që do ta bënin stomakun e tij të gërryhej e të torturohej në pritje të gjatë. Mirëpo s'vanoi dhe tavolina u mbush plot e përplot. Atij për herë të parë i qeshi fytyra.

— Me një mik si ju shtëpia jonë është në festë! — i tha nënprefekti.

— Me ju shtëpia jonë shkëlqen! — shtoi e shoqja e tij.

Inspektori po kafshonte një kofshë pule të pjekur. Kur i dha fund shishes së dytë me verë, ndjeu se gjaku po i lëvizte me vrull nëpër damarë. Duke i vënë dorën në sup nënprefektit, ai i tha me zë të lartë se bota me miq të shtrenjtë është e bukur dhe se ai, i dërguari i mbretit, kishte kënaqësinë e madhe që gjente tek ata modelin e familjes besnike.

Ata tokën gotat me verë, dhe nënprefekti, i ngazëllyer, mori guximin t'i lavdërohej inspektorit të Oborrit Mbretëror se me ndihmën e tij e të Naltmadhnisë e në sajë të fuqisë së tij superiore do t'i vinte nën këmbë gjithë kundërshtarët e tij të fëlliqur.

— Gëzuar, sinjorina! — iu drejtua inspektori Havasë dhe u zgjat për të kapur një thelë tjetër. Preku aty dorën e bardhë të saj. Ajo, e turbulluar nga përshëndetja, me pirunin në dorën që i dridhej, ngriti thelën që t'ia vinte vetë në pjatë.

— Mersi, mersi! — pëshpëriste inspektori, pa ia shqitur sytë. Duke u përtypur, ai vërente Havanë në s'ia ndante sytë këmbës së tij borë të bardhë, sikur donin t'i bënin konkurrencë dhëmbëve të tij prej floriri. Havaja buzëqeshte vazhdimisht, edhe kur ai ishte duke biseduar me të atin e saj.

Atë çast rrezet e hënës zbardhëlluan muret dhe degët e fikut në oborr. Inspektori fshiu buzët me picetë dhe i kërkoi të zotit të shtëpisë të dilte të freskohej pak jashtë. E ëma përnjëherë i bëri me shenjë Havasë, dhe ajo u ngrit e i zgjati dorën inspektorit.

— Mersi, sinjorina Hevi! — tha ai gjysmë frëngjisht e gjysmë italisht.

— Çoje mikun në ballkon, Hevi, — i tha nënprefekti.  
Pa dalë te dera e ballkonit, inspektori qëndroi dhe i përshpëriti:

— Jam shumë i lumtur që ndodhem pranë bukurisë suaj, sinjorina!

Havaja ndali një hap para tij, por urreu veten atë çast, që s'dinte dy fjalë në gjuhë të huaj. Megjithatë diçka iu kujtua dhe bëlbëzoi me gjysmë zëri.

— Mersi!

— Ju jeni e mahnitshme! — i tha ai. — Gjynah që rroni në këtë vend të humbur. Një zonjushë si ju:..

— Oh, ta dinit ju, — tha Havaja, — këtu njerëzit janë shumë të mërzitshëm, kurse ju:..

— Hevi, — pëshpëriti ai dhe koka iu var mënjanë. Hunda e tij e kuqe gati u takua me fytyrën e saj.

— Ju jeni shumë gal-ant! — i tha ajo, duke kujtuar me zorr një frazë nga një roman i përkthyer. — Oh, sa të bukur e keni këmishën! — shtoi ajo dhe mbështeti duart në gjoksin e tij.

Inspektori bëri një hap përpara dhe i pëshpëriti në vesh diçka të pakuptueshme në gjuhë të huaj. Pastaj e pushtoi me të dy krahët. Po shpejt erdhi në vete nga një tronditje e fortë në dysheme. U shkëput përnjëherësh, i frikësuar. Iu bë sikur që prapa mureve vinte një e qarë e çuditshme, dhe fjalë të tilla si «zuskë... ngrodh... dru... fustane...» I shtangur, vështronte Havanë që qe afruar edhe më dhe e kishte kapur fort pas rripit të pantallonave.

— Është një fqinjë e çmendur.

— Ikim, — i tha ai gjithë nerva.

— Shpresa ime, hajdeni nesër! — i tha Havaja.

Inspektori u nis përpara. Ajo e ndoqi pas, duke i përsëritur:

— Ju pres nesër mbrëma, ju pres!

Dëgjoheshin hapat e tyre të shpejtë nëpër shkallët prej druri.

Inspektori dëgjoi se dikush po thoshte se do t'i vinte zjarrin shtëpisë. Ai që trembur gjer në palcë, s'dëgjonte më asnjë fjalë. Erdhi në vete kur u fut në shtratin e bardhë dhe bënte çmos ta zinte gjumi.

Në mëngjes doli nga shtëpia herët, me nënprefektin krah për krah.

Atëherë ajo ra përmbys mbi minderin e dhomës, pranë trëndafilave të fishkur, qante e herë pas here ulërinte: «Edepsëzi! Edepsëzi! Na mburret vetëm me një këmishë».

Dhe qau kështu edhe të nesërmen, edhe të pasnesërmen...



## HEROI QË KËRKOVA GJITHË DITËN

Për Metin mund edhe të keni dëgjuar. Disa vjet më parë unë kisha lexuar diçka për të, po se çfarë, s'më binte ndër mend.

Shikoja fotografinë në stendën e të dalluarve. Meti kishte kthyer kokën mënjanë, si të mos kishte dashur ta fotografonin dhe, i zënë ngushtë, kishte buzëqeshur. Unë jepja e merrja të kujtoja ç'kisha lexuar për të, po më dukej se po i shtrydhja trutë kot.

Mor, mos ishte ai Meti që para disa vjetësh kishte marrë dy ditë leje për të shkuar te fëmijët dhe rrugës, kur kishte parë në një fshat fqinjë çatinë e një shtëpie të rrëzuar nga tërmeti dhe fëmijët që po mërdhinin, që kthyer e kishte punuar tërë natën e tërë ditën mbi shtëpinë e tjetrit, e pastaj kishte shkuar drejt e në ndërmarrje, pa i parë fëmijët e vet?

S'di ç'të them për një gjë që s'jam i sigurt as vetë. Të më vrasësh, s'më kujtohet. Ndofta ngaqë aktet e solidaritetit e të vetëmohimit te ne janë bërë aq të përditshme e të panumërta, saqë emrat e atyre që i kryejnë, me kalimin e kohës grumbullohen, përzihen e shkrihen me njëri-tjetrin aq, sa ty të mbetet shpesh të thuash: njerëzit tanë!

Meti kishte kthyer kokën e më buzëqeshte lehtë vazhdimisht.

«Po shkoj ta takoj», thashë.

Gjatë natës kishte rënë shi, po era e mëngjesit dhe die-lli po e filtronin hapësirën e ngarkuar. Shtëllungat e reve ngriheshin gjithnjë e më lart, sikur tërhiqeshin e treshin nga një dorë e padukshme. Sa më lart ngriheshin, aq më të bardha bëheshin. Unë ecja dhe balta më ngjitej në këpucë në çdo hap që hidhja. Oxhaku ku punonte Meti ishte larg, po lartësia e tij më orientonte të gjeja mes objekteve vigane të uzinës rrugën më të shkurtër. Sa më shumë afrohesha, aq më i lartë bëhej oxhaku. Duke u afruar ndjeva se padashur po bëja edhe një herë përpjekjen për të ditur me çdo kusht diçka, para se të takohesha me Metin. Në rastin më të parë, gjatë takimit me të, mund të bëhesha me turp, po të lëshoja ndonjë fjalë në erë. Pranova përfundimisht të lija në heshtje të kaluarën dhe ta kërkoja.

I erdha rrotull një muri me dërrasa, që rrethonte oxhakun e lartë. Muri, siç dukej, ishte improvizuar për të mos lejuar të kalonin njerëz dhe automjete, se rrezikoheshin nga gurët që binin nga lart e kërcisnin mbi një llamarinë të vendosur si strehë mbi betonierën, në fund të oxhakut.

— Ej, na vratë, or shejtanë! S'e kemi kokën prej hekuri! — thërriste nga një barrakë e vogël pranë, pa kërkuar përgjigje prej askujt, një burrë rreth të gjashtëdhjetave. Pastaj po ai zë u qa nga reumatizmi, që i mbërthente kyçet. Burri po rregullonte elektroargonë. Sa më pa, u kthyer nga unë dhe më tha, si një të njohuri prej kohësh, se vuante keq nga reumatizmi, përndryshe s'kishte pse rrinte aty, po ngjitej lart me shokët.

I thashë se kërkoja brigadier Metin. Ai më pa një herë nga koka te këmbët. Si u sigurua se kisha vajtur për të shkruar, ngriti dorezën e telefonit, për të njoftuar lart. Por unë nuk e lashë. Xha Shyqyriu më shoqëroi nëpër

shkallët e drejta dhe më futi në oxhak. Me gjithë kundërshtimin e tij, unë fillova të ngjitesha shkallëve metalike të kullës me forcën e krahëve.

— Kujdes, ore, qëndro te dyshemetë, po të lodhesh!  
— më porosiste ai nga poshtë. — Nëntëdhjetë e pesë metra, s'i thonë shaka.

Kulla metalike ngjitej mes për mes oxhakut të gjerë në një lartësi që syri s'arrinte të depërtonte. T'ju përshkruaj se ç'hoqa duke u ngjitur më duket e tepërt. Ju them vetëm kaq: kur kalova dyshemenë e tretë (në çdo tridhjetë metra oxhakndërtuesit kishin shtruar nga një dysheme, për t'u mbrojtur gjatë punës), ndjeva se krahët s'i kisha më të mitë. Merrja frymë me zor dhe më kishin mbuluar djersët. Atëherë shava veten për dobësinë time, sido që s'doja ta jepja veten në sy të ndërtuesve.

Hetova me sy se kush mund të ishte brigadieri. Mirëpo në platformën e gjerë ku ishin vendosur materialet e ndërtimit, ishin vetëm dy vetë. Njëri po më thoshte se aty ata ishin si në mal. Dhe vërtet frynte një erë e fortë, dhe qielli për çudí, dukej akoma më i lartë. Kurse tjetri kishte kthyer krahët dhe po fliste në telefon, siç dukej, xha Shyqyriut, poshtë:

— Mbërriti, mos u bëj merak! Bëni gati parapetin, parapetin! — Dhe uli dorezën.

Pandeha mos ishte brigadieri, po qeshë gabuar...

Eca ngadalë nëpër platformë, drejt hekurave anësore që e rrethonin. Nëpër të çarat, poshtë këmbëve, duke-shin skelat e brendshme dhe më tej skelat e jashtme, që vareshin në ajër. Oxhakndërtuesit po shtrëngonin penelat e betonit. Skelat lëkundeshin dhe mua më dukej se lëkundej lehtë në hapësirë gjithë oxhaku. Gati s'më bëhej të vështroja poshtë, ku njerëzit dukeshin si disa qenie fare të vogla. Një lloj drojtjeje e pakapshme më shtynte të lëvizja herë pas herë vendit, si për t'u siguruar se këmbët

ishin mbështetur në vend të sigurt. Po dalngadalë po mësohesha. Dhe pikërisht atëherë vura re se nën katër radhë skelash, që zbrisnin njëra pas tjetrës në faqen e jashtme të oxhakut, nja shtatë a tetë metra poshtë, qëndronte varur në hapësirë një njeri. I varuri mbështeti këmbët në një hekur që dilte nga muri, zgjati njërin krah dhe diçka thirri. Unë s'e mora vesh në fillim, po dëgjova zhurmën e kavos që ngrihej dhe dikë që thërriste: «Jepi, jepi!» Ishte vetë njeriu që qëndronte fillikat mbi copën e hekurit.

Po më merreshin mendtë tek e shikoja i shtangur dhe desha të kthehesha nga punëtori që kishte shkelur butonin elektrik të kavos në platformë. Mirëpo atë çast pashë që nga toka po ngjitej parapeti i kërkuar në telefon, dhe njeriu që qëndronte i varur u përkul me njërën dorë të zgjatur mbi të në hapësirë, kurse me tjetrën u kap pas hekurit. Parapeti që ishte në madhësinë e një kanati të gjërë dritareje, u tund dhe bashkë me të filloi të lëkundej edhe trupi gjysmë i përkulur i njeriut. Unë ngriva në vend dhe thashë se po binte. Kur dëgjoj përsëri zërin e tij: «Jepi!»

Punëtori lart shkeli butonin dhe parapeti i mbërthyer nga dora e njeriut në hapësirë jo vetëm u ngrit, por u vendos në hekurin përballë këmbëve, ku e drejtoi vetë. Ai bëri me shenjë lart që të lironin pak kavon, ndërsa vetë u ngrit më këmbë dhe priti që të ulej krahu tjetër i parapetit te hekuri ku kishte këmbët. Mua m'u duk se parapeti do t'i zinte këmbët, po ai u mbajt diku te shkalla, nga kishte zbritur, dhe u var mbi sipërfaqen e hekurt të parapetit me peshën e gjithë trupit. Pastaj shkëputi duart.

«Mos!» — thashë unë dhe m'u ngjeth mishtë. Ai lëvizti lirisht mbi parapet, pastaj u përkul i qetë ta montonte. Unë e vështroja i mahnitur.

— Si e quajnë? — pyeta.

— Meti.

— Brigadieri?! — u habita unë.

— Po.

U përkula dhe po e vështroja i përqëndruar, po fytyra e tij vështronte tani në anë të parapetit, ku godiste me një vare të rëndë. Po t'i lëvizte pak dora shtrembër dhe vareja e rëndë të mos godiste ku duhej, ai binte nën-tëdhjetë metra poshtë, me gjithë vare.

— Ju të tjerët zbrisni atje? — pyeta punëtorin.

— Si nuk zbresim! — tha ai.

Pastaj edhe punëtori u afrua dhe vështroi poshtë. Papritur tha:

— Po ku lë Meti vende të vështira? Shkon vetë i pari.

Unë shikoja vetëm këmishën e tij me vija dhe pantallonat prej doku blu. Herë pas here, Meti shkonte gjithërinjtë nëpër flokët e zinj.

Nuk e di sa qëndrova duke ndjekur montimin. Di vetëm një gjë, që, duke parë Metin të qëndronte në hapësirë si shpend gati për fluturim, harrova se më duhej të bisedoja me të nga afër. Mirëpo, ta hiqja nga puna, më dukej pa vend. Vendosa ta takoja në kohën e drekës dhe hyra në ashensor, në krahun tjetër të kullës metalike. Duke zbritur, më vinte çudi që Meti dhe disa oxhakndërtues të tjerë rrëshqisnin shkallëve me një shpejtësi të tillë, sa që zbrisnin në tokë njëkohësisht me ashensorin. Kjo për mua qëndronte përtej kufijve të imagjinatës, ndonëse sapo kisha parë Metin.

Dëshira për ta takuar më ishte bërë akoma më e madhe dhe u ktheva tek oxhaku gati gjysmë ore përpara se të fillonte puna. Po rrija me xha Shyqyriun në barrakën e vogël dhe prisja Metin të kthehej nga mensa. Xha Shyqyriu ishte muhabetçi i madh dhe s'la vend pa më shëtitur. Unë bëja ç'bëja dhe ktheja kokën me padurim nga oxhaku. Xha Shyqyriu e kapi shqetësimin tim.

— Pret njeri? — më tha.

— Metin pres.

— Nuk e takove qëparë? — u habit ai.

Unë desha t'i shpjegohesha, po xha Shyqyriu, siç duket, e mori me mend dhe më ndërpreu:

— Metin e ke lart, — më tha i qetë.

— Si!

— Nuk e di ti që kemi edhe mjete për ushqim, dhe kemi edhe gra ne?

Unë pashë orën. Akrepat shënonin një pa katër. U hodha përpjetë dhe dola nga barraka. U ngjita shpejt në kodrinën me granit të shkarkuar pranë oxhakut dhe ngrita kokën lart. Nuk po vija re asgjë. Kur ula sytë poshtë, pashë një punëtor që po lidhte kavon te parapeti. Ngrita kokën përsëri lart dhe atëherë në cep të parapetit të montuar, pashë një njeri në buzë të unazës, që po shkonte dorën nëpër flokë. Pastaj ai ngriti krahun dhe mua m'u duk se thirri: «Jepi!», ndonëse zëri s'dëgjohej. Dhe vërtej parapeti filloi të ngrihej nga toka.

«Po tani?» — thashë me vete. — Djallopunë! . . .»

Të ngjitesha lart, ishte e kotë. Të prisja, e dija që Meti me brigadën e tij do të qëndronte atje sa të mbaronin krejt montimin e unazës. Mirëpo kjo mund të zgjaste gjersa të errej. Brigada ishte zotuar ta dorëzonte oxhakun një muaj para afatit dhe nuk njihte orar pune.

Ç'të bëja? Shokët në gazetë prisnin shkrimin. Vendosa të kthehesha rreth orës gjashtë. Llogarita se, pa vajtur gjashtë, ata nuk mund t'i jepnin fund kurrsesi unazës së oxhakut.

Një orë më parë isha në fund të oxhakut. I erdha rrotull, po s'dëgjohej as zhurma më e vogël. Më kapi një shqetësim.

«E pamundur!» — thashë me vete.

Po, sa herë që ngrija kokën lart i habitur dhe vë-

shtroja se mos më bënin sytë, unaza i vinte qark oxhakut nga të gjitha anët.

Barraka ishte mbyllur.

Po bindesha se kishin mbaruar dhe kishin ikur, kur papritur dëgjoj një shushurimë ujë mbi rërë. U afrova dhe pashë se rrëzë barrakës dikush po shpëlante me ujë kurrizin e zbuluar.

— Ikën, gazetar! — më tha ai, pa ngritur kokën.

— Kaq shpejt! — i thashë.

Meti zbriti dhe punëtorët të tjerë në unazë, se do të shkonin në festival.

— Ku?

— Në kinoklub.

— Dhe brigadieri?

— Të gjithë.

U ktheva me ngut. Kalova nëpër murin me dërrasa, për të shkurtuar rrugë, dhe shpejtova hapat drejt kinoklubit.

Te hyrja ishin grumbulluar dhjetëra punëtorë dhe punëtores të kombinatit që nguteshin kush e kush të hynte i pari. Nga dritaret e sallës vinte melodia e një kabaje të lashtë. Si u binda se në sheshin para kinoklubit s'ishte gjëkund Meti, çava mes punëtorëve të hyja sa më parë brenda. Nga skena konferencierja po thoshte me zë të lartë se punëtorët e ndërmarrjes së tyre kishin ardhur në kombinat nga krahina të ndryshme të vendit, prandaj edhe këngët e vallet popullore do të vinin në skenë nga të gjitha krahinat.

Fillova të kërkoja me sy nëpër sallë. Ajo ishte mjaft e gjerë dhe e mbushur plot e përplot. Disa punëtorë kishin qëndruar më këmbë pranë meje, te dritarja. Ata po duartrokisnin, por unë s'e kisha mendjen fare te skena. Po u ngulja vështrimin radhëve kushedi për të satën herë dhe po bindesha se po kërkoja kot. I mërzhitur, isha

gati ta thërrisja fort në emër. Mirëpo pikërisht kur s'kisha më asnjë shpresë ta gjeja aty, dëgjova:

«Dhe tani, vallen dyshe të Zerqanit, do ta kërcejë për ju Met Sheldia. . .»

Mos më bënë veshët?

Orkestra mbushi sallën me goditjet ritmike të daulles dhe me tingujt e çiftelive. Një dorë me një shami në majë të gishtërinjve u zgjat që prapa perdes anësore. . . Salla shpërtheu në duartrokitje:

— Met Sheldia. . .

Ai buzëqeshte me kokën drejtuar nga valltari që e pasonte dhe dukej sikur s'dëgjonte asgjë tjetër në atë moment, veç atyre trokitjeve ritmike. Ato trokitje thujse nuk dilnin nga daullja, po nga këmbët e tij, që filluan të lëviznin gjithnjë shpejt e më shpejt.

Më erdhi keq që s'kisha me vete aparatën fotografik. E ndoqa shfaqjen pothuaj gjer në fund, duke përfytyruar herë pas here Met Sheldinë ashtu siç e kisha parë gjatë ditës. Nxitova në skenë ta takoja para se të mbaronte programi, po, për habinë time më të madhe, atë nuk e gjeta.

— Ç'u bë? — pyeta një nga artistët amatorë.

Ai mblodhi supet.

Dola jashtë, pyesja kë të mundja, po askush s'po më thoshte ku ndodhej njeriu që e kisha kërkuar gjithë ditën. Dikush më tha se mund të kishte hipur në autobus për në qytet. Mirëpo disa të tjerë më siguronin se as mund të bëhej fjalë që Met Sheldia të shkonte aq herët në shtëpi. Më në fund, pashë xha Shyqyriun, tek zbriste shkallët e kinoklubit me buzë në gaz dhe sikur u qetësova pak.

— Ç'u bë? — i thashë.

— Të iku prapë?! — qeshi xha Shyqyriu.

— Po ku vajti, xhanëm?



— Me siguri... — dhe xha xha Shyqyriu drejtoi dorën nga oxhaku. Oxhaku dhe objektet po mbështilleshin nga muzgu i mbrëmjes.

— Në oxhak! — u habita unë.

— Çne, or djalë! Po s'ke dëgjuar ti që Meti punët s'i lë për nesër? Për furnizim ka vajtur, me siguri!

— Ku? — më shpëtoi mua.

Xha Shyqyriu vuri buzën në gaz me dashmirësi dhe më hodhi dorën te krahët.

— Ku ta dish?.. Pastaj, tani u bë vonë. E di ç'të bësh ti? Zëri pritë në shtëpi, se duket që s'e njeh Metin, hajde.

Në shtëpi gjeta vetëm gruan e tij dhe djalin gjashtë-shtatëvjeçar, që i ngjante aq shumë t'et, tek po ndërtonte në korridor një shtëpi me kuba të vegjël. Sa më pa, ai m'u hodh në qafë e më tha se a do të shkoja dhe unë ushtar.

— Pusho, more, — i tha e ëma, — xhaxhi kërkon babin!

Unë qesha nga fjalët e pakuptueshme të djalit të vogël. Gruaja më lutej që ta prisja Metin aty, po unë i thashë se do të kthehesha më vonë. Po përsëri, edhe herën e dytë, atë nuk e gjeta në shtëpi; e kishte lajmëruar gruan të shkonin te një kushëri i tij, që të nesërmen do të nisej ushtar. Gruaja, më kishte pritur gjatë e më tha se i vinte keq që kishte ndodhur ashtu.

Zbrita shkallët i menduar. E ndieja se heroji më kishte kaluar tërë ditën pranë, bile më dukej se e prekja, i dëgjoja zërin, më shtrëngonte me duart e tij të mëdha, më buzëqeshte... dhe përsëri më ikte diku.

## BASHKËSHORTËT

Në të mbaruar të ditës, po rrija mbi një soletë, pranë uzinës nr. 2, dhe vështroja objektet pa fund të Metalurgjikut. Dielli që po perëndonte përtej furnnaltës, ashtu si një piktor që përdor me mjeshtëri dritën, i tregonte ato edhe më afër. Herë pas here kamionët që kalonin në rrugë me rrëmbim e me zhurmë, ngrinin gjer te tubacionet dhe transportierët ajrorë re të tëra pluhuri, që ma vësh-tirësonin pamjen. Por kjo nuk e pengonte fantazinë time të ngrihej dhe më bënte të qahesha ndaj vetes që, në shkrimin që kisha shkruar atë ditë për gazetën, kisha thënë shumë pak gjëra nga ato që më zienin në zemër për njerëzit që po ndërtonin këtë vepër gjigante. Befas dëgjo-va një zë që prapa:

— Ti nuk më do.

Ktheva kokën dhe vështrova andej nga erdhi zëri. Heshtje e plotë: «Ndoshta më bënë veshët» — thashë me vete. Mirëpo s'kaloi pak dhe përsëri po i njëjti zë gruajje po fliste sikur të më drejtohej mua:

— Fol! Thuaje më mirë me gojën tënde!

Ç'të ishte ajo vajzë që merrte guxim të fliste e të tho-shte fjalë që njeriu i nxjerr prej goje vetëm për ndo-një arsye shumë të fortë? Pastaj, ngaqë askush nuk po

përgjigjej, u bëra kureshtar, por mes meje dhe zërit që vinte diku nga prapa qëndronte një stendë e lartë prej bezeje të hollë, dhe unë nuk mund të shikoja dot asgjë. Në beze ishte shkruar me shkronja të mëdha: **Të vëmë interesin e përgjithshëm mbi interesin personal.** Por mua tani nuk më tërhiqnin shkronjat, po zëri që kish ardhur që prapa tyre dhe kish humbur përsëri pa marrë përgjigje: Dhashë të ngrihesha prej vendit ku isha ulur:

— Ç'të të flas e të të them, moj budallaqja ime? — u dëgjua një zë burri.

— Që s'më pyet fare, të thuash, — iu qa ajo.

«Të dashuruar», — thashë me vete.

— E përse të të pyes? — i tha ai me ton të ashpër.

— Të më pyesësh e të më dëgjosh dhe mua.

— Pa, hë, fol, — i tha ai me zë tallës.

— Sa kohë t'u bënë këtu?

— Ti që rri e numëron ditët e di.

— Ditët, thua, pse s'thua vitet!

— Për këtë ke ardhur? — i tha ai me një zë të qetë,

po qortues.

— Shiko, more Petrit, ti dole vullnetar vetëm për dy vjet. Detyrën këtu e kreve me nder...

— Një vit, dy, larg, — i tha ajo si me të lutur.

— E pastaj?

— U fejuam dhe ti prapë larg.

— E pastaj, të thashë, ç'do të thuash?

— U martuam, prapë...

— Prapë larg, apo jo?

— Ç'të të them, lindi djali, u bë dy vjeç, dhe ti...

— Si është djali? — e pyeti ai papritur, me një zë të ëmbël e të dhembshur. Dukej sikur djali hyri mes tyre dhe ata iu afrua për ta përkëdhelur:

— Si është? — e pyeti ai përsëri.

— Të zë në gojë tërë kohën: babi! babi! Qëkur erdhe për Vit të Ri...

Përtej bezes së stendës së lartë u dëgjuan disa hapa të lehtë. Me siguri ishte gruaja që po afrohej pranë. Pastaj zëri i saj i dhembshur:

— More derëbardhë, po edhe ti ke nevojë të lahesh e të ndërrosh njëherë në shtëpinë tënde, pa unë, ti e di që s'të vë ndonjë faj, Po, së paku, na shkruaj më shpesh,

— Ju kam shkruar.

— Lëri ato, thuaja ndonjë tjetri!

— Pse? — i tha ai.

— Po kohët e fundit ç'ka ndodhur? — e pyeti ajo. Burri heshti një hop. Siç duket, ishte zënë ngushtë.

— Asgjë me rëndësi, Rina.

— Si, more, asgjë me rëndësi!

— Të betohem, një avari e vogël gjatë saldimit të kullës.

— E vogël, po dy javë ke qënë në spital, ama!

— Të betohem!

— Së paku, të na shkruaje dy gisht letër.

— Ç't'ju bëja merak kot?! Shikomë, a s'jam shëndoshë e kuq si molla? Shikomë, pra!

Ata po qeshnin të dy me gjithë zemër. Dhe ajo po i thoshte ngadalë, mes të qeshurave, se s'ia hidhte dot asaj. Të gjitha i merrte vesh. Edhe si kishte shkuar natën tek ekskavatoristët, si kishte ndihmuar ekskavatoristin që kishte mbetur në baltë, si kishte rrëshqitur...

Dhe përsëri qeshnin të dy.

Unë isha ulur përsëri mbi soletë dhe po gëzohesha që s'më ishte dhënë të lëvizja nga vendi, duke falenderuar rastin që kishte hapur para meje shpirtin e dy njerëzve të mirë. Kjo ishte një nga ato lumturitë që provon ai që shkruan, kur takon dendur njerëz të mirë.

— Të kujtohet koha kur u njohëm? — i tha ai.

— Kur qemë në hekurudhë?

— Lërc hekurudhën, po kur vija nga Vau i Dejës... dhe ti bëje sikur s'doje, thoshe se s'më pëlqente nëna jote, isha hundëcip...

— Atë hundëcipin të marrësh! — imitonte ajo t'ëmën.

— Të dy qeshnin.

— Po ai mbeti me rraçe supeve, moj! — imitonte ajo përsëri. Qeshnin.

— Po ai s'ka shtëpi e katandi akoma, moj! Po ai... do të të lërë në mes të katër rrugëve, moj!...

Gurgullima e së qeshurës së saj derdhej nëpër ajrin e ngrohtë të mbrëmjes. Të bëhej të besojë se ata s'ishin dy bashkëshortë që kishin kaq vjet martuar, po dy të rinj që sapo ishin njohur e dashuruar. Se, që nga dita kur zë fill, dashuria kalon nëpër vite të tëra provash, e jo vetëm që ruhet thellë në zemër e paprekshme, po bëhet më e gjerë e më e fuqishme.

Dielli kishte perënduar.

— Kafshoje! i tha ai dhe i zgjati dorën.

«Ndonjë mollë», — mendova.

— Janë për ty.

— Kafshoje, pra, mos na mërzit! — nguli këmbë ai, duke u përtypur. — Dukesh e lodhur.

— S'kemi fjetur tërë natën. Këngë, valle. Sot u nisëm të fundit nga Prrenjasi:

— Si e kaluat në aksion?

— Shumë mirë.

Të erdhi keq që nuk të erdha dot një të diel? Kishim shumë punë...

— Jo. Mos të ka ardhur keq ty? Kalova kaq afër dhe...

— Mos e përmend atë fjalë. Po djalin me kë e lë, s'ma bëje të qartë në letër.

— Teto Marijes, komshies. Ditën, ti e di, në kopsht.

— Teto Marijes bëj të fala shumë dhe thuaji...

— Çfarë t'i them?

— Thuaji...

— Çfarë?

— Faleminderit shumë.

— Thashë se ç'do t'i thoshe!

— E, pra, falenderoje dhe thuaji se tani e tutje...

— Çfarë tani e tutje?

— S'do të jemi, më qytetarë të Vlorës.

— Ti s'qenke në vete!

— Pse, s'të pëlqen këtu, Rina?

— U, qyqja! — bëri ajo. — Po klasën, kujt t'ia lë? Siç duket, Rina ishte mësuese.

I shoqi ia plasi të qeshurit.

— Për mësuese e për klasën shqetësohesh ti? Lërua të tjerëve këto, moj Rina ime!

— Djall, se na hutove! — ia ktheu ajo. Pastaj, si të mos besonte në fjalët që kishte dëgjuar, u kthye dhe i tha:

— Vërtet e ke, Petrit, të ikim përgjithnjë nga Vlora?

— Jo, moj, po vetëm për të dielat, i tha ai me shaka.

— Vërtet? i thoshte ajo. — Vërtet?

I bëhej e pabesueshme që i shoqi t'i bënte papritur një propozim të tillë. Por edhe Petritit, siç duket, i dukej e pabesueshme që ajo rrinte dhe përsëriste e lumtur: «Vërtet, vërtet?»

— Po unë do të shkoja të bëja stazhin e kandidatës së Partisë...

— Bëje këtu! — i tha ai. — Këtu zien puna...

Atë çast një makinë frenoi me forcë dhe lëshoi një zhurmë të rëndë mes shtëllungave të pluhurit, shumë metra larg stendës. Dikush thirri:

— Petrit, o Petrit!

— Do të punojmë në një objekt të largët, — i tha Petriti dhe u nis me ngut drejt makinës: Në vrap e sipër ai u kthye dhe i tha së shoqes:

— Mos më prit sonte!

Gruaja qëndronte më këmbë pa lëvizur. Vetëm kur makina u nis mes pluhurit dhe natës, që ishte ulur nga të gjitha anët, ajo ngriti dorën dhe e mbajti ashtu gjatë...

## TË SHTUNËN DHE TË DIELËN MBRËMA

Ishte e shtunë mbrëma. Binte shi. Shtresat e dendura të reve, ngjeshur në një masë pa fund të murrme, thujse përbënin qiellin vetë. Ky qiell resh kishte zbritur fare poshtë dhe ngulmonte të derdhej dalngadalë e të hynte gjer në palcë të tokës.

Inxhinier Bardhi qëndronte më këmbë nën shi, i lagur nga koka në këmbë. Nga flokët shiu i këputej pika-pika mbi zverkun e hollë. Vijëzat e ujit zbrisnin nëpër fytyrën e parruar. Shikonte kanalën poshtë këmbëve, atë pak dhé të zhvendosur prej tij dhe as që pyeste për rrebeshin që i binte mbi supe.

Iu afrova.

— Inxhinier, je bërë qull!

S'e ktheu kokën fare.

— Merr vesh, inxhinier?! i fola unë dhe i zgjata çadrën time, që lëkundej nga era.

— Ik, more, me gjithë çadër! — shpërtheu inxhinieri. — Mua po më digjet mjekra, ti paske ardhur të më shpëtoke!..

S'i ktheva më asnjë fjalë. E kuptova që s'kish ç'i duhej një copë beze një njeriu që qe qullur nga koka në këmbë e që kullonte i tëri. Iu afrova në krah.

— Ç't'i them Partisë, more! Hë, këtë më thuaj, të lutem! Tfu, shi i poshtër, dhe ti na u deshe!.. — Dhe



ngriti kokën lart sikur fajtor për gjithë ato që zienin përbrenda tij të ishte ai qiell që derdhte pa pushim shi të dendur e që dukej se s'kishte ndër mend të pushonte.

— Hë, përfundon ky kanal për një javë, të lutem? As për dy muaj, ta them unë, s'merr fund, as për dy muaj!

Ç't'i thosha? E dija se aty do të niste një kanal katër metra i thellë dhe gati pesëqind metra i gjatë, që do të lidhte dy objekte të rëndësishme. Në qoftë se nuk përfundonte kanali në kohën e duhur, detyrimisht pezulloheshin punimet edhe në objekte.

Inxhinier Bardhi filloi të lëvizte lart e poshtë buzë kanalit, që sapo kishte filluar të hapej. Por, ndonëse që alarmuar aq shumë, sa s'dinte ç'bënte, inxhinier Bardhi ishte njeri optimist. Ai s'ia përtonte të rrinte edhe gjer në mes të natës vetë duke gërmuar e në mëngjes të kthehej përsëri në krye të detyrës. Por, siç duket, ai ishte tepër i ndjeshëm për të mbyllur sytë përpara shirave të vjeshtës, që tani prit kur të ndaleshin, dhe para asaj gjendjeje të prapambetur të punimeve.

Ç't'i thoshte ndërgjegjes së tij? Ç't'i thoshte Partisë, që e kishte ngarkuar me drejtimin e punimeve? Atij nuk i pëlqenin kurrë justifikimet. «Njeriu mund të gjejë qindra justifikime të ndryshme për t'u shfajësuar, — mendonte ai. — Po, në fund të fundit, sado të arsyeshme qofshin ato, një punë që të është ngarkuar ty dhe pret ta përfundosh po ti, nuk të thotë kurrë të rrish mënjanë, edhe pse ke justifikimet në xhep...».

Shiu po bëhej më i vrullshëm. Larg, nga lugina, po frynte juga.

— Po mirë, — i them unë, — forcat nuk kanë qenë të planifikuara?

— Domosdo, të planifikuara! — thotë inxhinieri.

— Po pse atëhere të kenë mbetur prapa punimet?  
— e pyes.

Inxhinieri bën dy hapa drejt meje. Fytyra e tij e vrenjtur fillon të zbutet dalngadalë.

— Po ja, more shok, një pjesë e forcave të punës shkuan një muaj në Dumre për korrjen e shirjen e grurit. S'i thonë shaka, i thonë bukë...

Inxhinieri flet tani me pamjen e një njeriu që e njuh gjendjen në majë të gishtave dhe kërkon që ta dinë edhe të tjerët. Nga mëngët e xhaketës i kullonin pa pushim pika të mëdha shiu.

— Një pjesë punoi këtu, e shikon? Po dalin edhe punë të tjera urgjente, more shok... Po njerëzve, ama, të betohem, për ideal, s'ke ç'u thua, punojnë me ndërgegje.

— Po atëherë ç'duhet bërë? — i them unë. Mirëpo aty për aty e ndjeva se gabova, sepse pikërisht për atë inxhinieri po vuante.

— Atëherë? — thotë ai dhe largohet. — Atëherë, atëherë... ku di unë, djalli e mori, s'di nga t'ia mbaj, të betohem!

Dhe iku me hapa të shpejtë nëpër baltë. Çizmet i zhyteshin thellë, megjithatë nuk ndalej. Unë shkova pas tij, po ai më la mbrapa. Era dukej sikur luante me shiun, me pellgjet, me baltën.» «Pllaq-plluq» — zhurmonin këpucët e mia. Çadrën e kisha mbyllur.

Inxhinieri është djalë i ri, pa përvojë të gjatë pune. Mua më ka hyrë në zemër. Vetëm një gjë më duket se s'ka kuptuar ai: asnjë pune s'mund t'i dalë dot mbanë njeriu vetëm, kushdo qoftë ai.

Atë natë shkova në Tiranë dhe në kantier u ktheva të nesërmen mbrëma. Vazhdonte të binte një shi i imtë. Objektet, nën një rrjetë të hollë e të mjegullt shiu, dukeshin si të harruara mënjanë. Por, duke ecur, dëgjova pas pak disa zhurma, që s'po merrja vesh nga vinin. Më në

fund, çava mes baltës dhe u ndodha përballë mijëra njerëzish, që punonin pa pushim. Në buzë të kanalit të gjatë, që bashkonte dy objektet e rëndësishme, dikush thërriste me zë të lartë:

— Forca, shokë, edhe pak!...

Pjesa më e madhe e njerëzve ishte futur poshtë, në katër metra thellësi, me këmbët në pellgjet e turbullta.

— Forca, kolektivi!

Dikush këndonte një këngë me motiv aksioni. Shiu vazhdonte të qëmonte lehtë, po njerëzit as donin t'ia dinin.

Unë kërkoja inxhinier Bardhin gjatë gjithë gjatësisë së kanalit që po përfundonte. Po ku ta gjeja?

— Nga jeni ju? — pyeta një qytetar. Flokët dhe një pjesë e madhe e fytyrës i qenë lyer me baltë.

— Prej qyteti! — tha ai.

— Kur ju lajmëruan?

— Mbrëmë, vonë.

— Forca, shokë, forca, mbaroi! — thërriste dikush.

— M'u duk se ishte e kotë ta kërkoja inxhinierin, megjithatë bëra dhe përpjekjen e fundit.

— Inxhinier Bardhin e njihni? — pyeta një qytetar.

— Çfarë Bardhi, more! Këtu vetëm ti qenke i bardhë, më duket, — bëri shaka ai.

Të gjithë kthyen kokën nga unë dhe qeshën. Qesha edhe unë.

— Më jep tezgën tënde, atëherë! — i thashë.

— Oj, ky, dashka të më hyjë edhe në hise, — tha qytetari.

Qeshën përsëri të gjithë.

Shiu vazhdonte të binte dhe unë po kërkoja Bardhin. E dija se ishte diku mes aksionistëve, duke punuar. Po ku? E ndieja se ishte atje mes tyre, i barabartë me ta dhe i gëzuar si ata, i mrekulluar nga forca e krahëve dhe e zemrave të bashkuara, që rrihnin për një qëllim të vetëm...

## I THIRRURI NË MINISTRI

Inxhinieri i ndërtimit Stavri Nika arriti në Tiranë të enjten pasdite. Megjithëse e fejuara kishte ngulur këmbë që të vishte kostumin e ri që i kishte blerë vetë (se helbete, shkonte në ministri, i kishte thënë), ai e kishte përqa-fuar me buzë në gaz dhe qe nisur prej kantierit me një makinë të rastit.

Dielli digjte. Ai ecte ngadalë në trotuar drejt qendrës.

«Ç'të më duan, vallë, në ministri?» — mendonte inxhinieri.

Të gjitha hamendjet e tij përfundonin në qorrsohak. Dhe detyrohej të kthehej përsëri nga fillimi. E vetmja arsye që i dukej e qëndrueshme ishte rishikimi i projektit të tij për uzinën e re. Por, me sa dinte, projekti ishte pritur gjithandej mirë. Pastaj, përse të arrinte puna gjer në ministri? Të kishte dalë ndokush nga Instituti i Projektimit e të kishte bërë ndonjë vërejtje?

Këtë nuk donte ta besonte. Ai priste që të fillonin punimet. Ç'vërejtje mund të kishin tani, pas diskutimit të gjerë në kolektiv?

Inxhinieri kapërceu në trotuarin tjetër dhe u ndal përpara reklamave të një filmi të ri. «Hë, vëllaçko, si ia shpie?» i tha nën zë aktorit, që i buzëqeshte, tamam si atë ditë kur ishte njohur me të në kantier dhe kishin biseduar si shokë të vjetër. «Sa njerëz të mirë ka!», — tho-

shte inxhinieri me vete. Dhe s'ia ndante sytë aktorit, ndërsa po largohej nga reklamat.

«Të kenë ndonjë vërejtje, thua?»

Nuk donte ta mundonte veten më tej, mirëpo pyetjet vinin në mënyrë të pakuptueshme nga të gjitha anët. Ato sikur ngrinin diku në ajër, përpara tij, dhe kërkonin një përgjigje. Lëvizti dorën si për t'i përzënë. U kujtua se duhej të shpejtonte për të zënë hotel. Vetëm kur hyri në dhomë, vuri re se ishte zbardhur këmbë e kokë nga pluhuri. Zhveshi xhaketën prej doku, e shkundi me sa fuqi pati, shpërlau fytyrën, zbathi këpucët dhe u shtri, mbështetur me dorën e majtë nën qafë. Vapa sikur po shtohet. Avujt e nxehtë kishin zbritur poshtë mbi shtëpi, mbi shëtitore dhe mbi sheshin «Skënderbej». Nga asfalti, që sapo e kishin lagur me ujë, avujt ngriheshin, mbështillnin drurët dhe depërtonin si dallgë përvëluese deri në dhomë. Pas kësaj zagushie mund të vinin shira të rrëmbyera. Iu kujtua se kishte ikur pa e porositur përgjegjësia e sektorit që të mos e linin betonimin e urës për të nesërmen. Në qytetin e tij të vogël atij do t'i vinte turp nga vetja të qëndronte mbyllur në zyrë dhe krenohet me diplomën e projektuesit. Praktika në kantiere të ndryshme i kishte dhënë atij mësim të tilla, që s'i kishte gjetur në asnjë manual e në asnjë libër.

U ngrit dhe u afrua te dritarja e hapur e dhomës. Hoteli i madh përballë po ngjitej në katin e pesëmbëdhjetë. «Bukur!» — tha inxhinieri me vete. Vinçi gjigant zgjaste qafën dhe manovronte me një soletë mbi murin anësor. Punëtorët dhe teknikët bënin me dorë, siç duket, vinçierit. Inxhinier Stavri zbriste kat më kat sytë e tij dhe po gëzohej, sikur të kishte krijuar vetë diçka të mrekullueshme. Vërente me vëmendje çdo fragment të ndërtesës dhe tundte kokën buzëgaz. Në hapësirë dalngadalë po binte muzgu, një muzg i dendur, si bojë mavi.

Ndërtesën e hotelit po e rrethonin pak nga pak shkrepitmat e dritave. Inxhinier Stavri u kthye me rrëmbim dhe filloi të vishej me shpejtësi...

Kishte jetuar pesë vjet në Tiranë. Po pesë vjet të studentit shkojnë si pesë ditë. Tek ecte, iu kujtuan me mall shokët e kursit, me të cilët tani takohesh rrallë. «Po sikur të shkoj të takohem me Thomanë?» — tha me vete. Kishte shkuar bashkë në një bangë. S'kishte shkuar keq me të. Bile vitet e para ç'kishte njëri, i përkiste edhe tjetrit. Po më pas Thomai nisi ta mbante veten me të madh para shokëve të kursit.

U habit me veten. Si i kishte shkuar në mend të takohesh tani me Thoma Melin, që punonte në këshillin teknik të ministrisë? Po ta shikonte tani gjëkund, ishte gati të ndërronte drejtim vetëm e vetëm që të mos i dëgjonte zërin një njeriu që e kishte hequr nga defteri. Ai kishte dëgjuar ca gjëra të papëlqyeshme për të. Në fillim nuk donte t'i besonte, po rasti ia kish vënë para dy vjetësh shokun e kursit përpara. Thoma Meli kishte shkuar për inspektim në një kantier bonifikimi. Ai e kishte ndaluar veturën e ministrisë në sheshin e vogël para drejtorisë së kantierit. Kishte zbritur duke krehur flokët dhe që ngjitur në drejtori shpejt e shpejt. Pas ndonjë gjysmë ore kishte dalë prej andej i përcjellë nga drejtuesit. Inxhinier Stavri e mbante mend mirë. Ecte në majë të çizmeve të lustruara, duke zgjedhur rrugën, për t'u ruajtur nga balta. Herë pas here, vinte dorën dhe përkëdhelte lehtë me gishtërinj një tufë flokësh të zinj, që i binin mbi ballë. Bulçitë e tij të fryra ia kishin forcuar akoma më shumë Stavrit idenë e fryrjes së përgjithshme të këtij njeriu. Stavri kishte kthyer krahët e ishte futur në një kanal të vazhdonte punën. Po pas pak e lajmëruan se e kërkonin, bile po e prisnin. Inxhinieri çau mes për mes baltërave, i shpërkatur këmbë e kokë...

— Inxhinier Stavri Nika! — e paraqiti drejtori.

— Posi, posi, ne njihemi! — tha i ardhuri nga ministria.

Stavri bëri një hap përpara të rrokej me të, duke u përpjekur të harronte se ai qëndronte i pispillosur e i krekosur para tij. Po Thoma Meli nxori dorën e hollë nga xhepi i shtrembër i xhakaventos dhe ia zgjati shpejt përpara. Stavri ia lëshoi shpejt, sikur të kishte prekur një copë metal të ftohtë.

— Këtu ju? — i tha Thoma Meli dhe ngriti supin e majtë.

— Në front! — i tha Stavri, jo pa qëllim.

— Bukur, bukur fort! — tha Thoma Meli, me bulçi të fryra. Fytyrën e kishte të rruar taze dhe kundërmonte erë kolonjë. Ai u kthye nga drejtori. — Ky shoku mund t'ju ndihmojë mjaft për relacionin mbi stadin e punimeve të deritanishme dhe mbi masat për të ardhmen.

— Ju falenderojmë! — i tha inxhinier Stavri.

Thoma Meli u dha dorën drejtuesve kryesorë, ngriti pakëz tufën e zezë të flokëve, që i kishte rënë përsëri mbi ballë, dhe kapi dorezën e veturës.

— Megjithëse jam tepër i zënë, po t'ju lindë ndonjë paqartësi, për çdo enventualitet, ndodhem në «Turizëm». Në ministri presin, mos harroni, shokë!

Stavri Nika s'i dëgjoi fjalët e fundit.

Ja pse i vinte inat me veten. Si i kishte shkuar ndër mend të shkonte ta takonte? Dhe ku? Në shtëpinë e tij. Mos vallë kureshtja për të mësuar sa më shpejt arsyen pse e kishin thirrur në ministri, kishte bërë punën e vet, duke kërkuar në heshtje të gjitha rrugët?

«Kurrë!» — tha dhe ngau përpara drejt bar-lulishtes.

Ktheu i etur gjysmën e birrës njëherësh dhe po vështronte ngazëllyer çiftet që vallëzonin mbi pistë. Ai ndjeu

Në Durrës? E pra, në Vlorë qemë vitin e kaluar... Ti je i mrekullueshëm!

Pastaj ajo do të kthehej te ti dhe, pasi të të mburrte televizorin që e kishte të një marke të rrallë, do të të shprehte keqardhjen që banjën s'e kishin shtruar akoma me pllaka majolike. Dhe më në fund, do të të lutej të shikoje mos i gjeje andej poshtë ndonjë stof të hollë për kostum veror për shokun Thoma, se kishte dy vera rresht që ai mbante të njëjtin kostum.

Komunisti Stavri Nika rrinte tani pranë shokut, po nuk i bëhej të qeshte më. Fytyra e tij qe vrenjtur.

— Mjaft më me një lapanjоз! — i tha Besnikut. Fytyra e hollë sikur iu irritua akoma më tepër, dhe sytë e tij vështronin me atë zemërimin e lehtë që i rrinte gjithnjë në ta.

Thirrën kamerierin dhe u ngritën. Ecnin të dy të heshtur krah për krah dhe ndienin freskinë e zakonshme të netëve të Tiranës. Vetëm lart, tutje sheshit, një re e lehtë lundronte ngadalë andej nga kishte ardhur Stavri Nika. Ai ngriti kokën dhe e pa me zili, që ajo do të shkonte më parë atje ku punonte dhe ishte zemra e tij. E ku ta shtinte në mend inxhinier Stavri se të nesërmen atij do t'i komunikonin transferimin në ministri?!



## PASQYRA E LËNDËS

Veterani .....	3
Bijtë e nënave .....	12
Vajtje-ardhje .....	27
Si u tallën pleqtë e fshatit me beun .....	31
Marga e vogël .....	36
Bijat e nënprefektit .....	41
Heroi që kërkova gjithë ditën .....	49
Bashkëshortët .....	58
Të shtunën dhe të dielën mbrëma .....	64
I thirruri në ministri .....	68